

Het dyslexieprotocol uit de kast

Mária van Leijsen

M SEN

IB – 's Hertogenbosch

Studentennummer 2014890

Begeleider: Tineke van Alpen

Inhoudsopgave

	blz.
Samenvatting	4
Hfdst. 1 Het dyslexieprotocol	5
• Mijn doel	
• Wat is er globaal al bekend over mijn onderzoek?	6
• Mijn onderzoeksvraag	
• Deelvragen	
• Hoe straks verder..	
Hfdst. 2 Dyslexie en het protocol	7
• Inleiding	8
• Wat is het belang van vroegtijdig signaleren?	10
• Op welke terreinen ondervindt een kind met dyslexie problemen?	
• Wat zie ik terug van de verwachtingen op mijn school?	13
• Waaruit bestaat een effectieve behandeling van risicoleerlingen of leerlingen met leesachterstanden?	14
• Voldoet het onderwijs aan de eisen van het protocol?	
Hfdst. 3 Mijn onderzoek	16
• Inleiding	
• Onderzoekstype	17
• Hoe ga ik data verzamelen?	18
• Welke afwegingen heb ik gemaakt bij de keuze voor instrumenten/	19
• Hoe ga ik mijn data presenteren en analyseren?	20
• Wordt aan de triangulatie voldaan?	
• Ethische aspecten	
Hfdst. 4 Data en resultaten	21
• Leerkrachtvaardigheden	22
• Overdracht en registratie	23
• Toetsen en signalering	25
• Begeleiding en remediëring	27
• Tips ter verbetering van verschillende respondenten	28
Hfdst. 5 Analyse van de resultaten	30
• Inleiding	31
• Leerkrachtvaardigheden	32
• Overdracht en registratie	
• Toetsen en signalering	33
• Begeleiding en remediëring	
• Mijn onderzoeksvraag en het onderzoek	
Hfdst. 6 Mijn conclusies	34
• Inleiding	
• Antwoorden op mijn deelvragen	
• Antwoord op mijn onderzoeksvraag	36

Hfdst. 7 Reflecties	37
• Op weg naar de toekomst	38
• Reflecties op mijn onderzoek	40
• Adviezen voor volgende onderzoekers.	
Literatuurlijst	41
Bijlages	43

Samenvatting

Als onderwerp van mijn praktijkonderzoek heb ik me gericht op het dyslexieprotocol. Er bleek uit de afname van de HIT op mijn onderzoeksschool dat veel leerkrachten niet voldoende op de hoogte waren van de inhoud en de mogelijkheden van het dyslexieprotocol. Dit gaf mij draagvlak en mogelijkheden om te onderzoeken in hoeverre er een hiaat in kennis en handelen bestond uitgaande van de handreikingen in dit protocol.

Als eerste heb ik een onderzoeksvraag geformuleerd: “Is het dyslexieprotocol terug te vinden in het handelen van leerkrachten op mijn onderzoeksschool?” en deze heeft voor een rode draad gezorgd tijdens dit praktijkonderzoek.

Het dyslexieprotocol heeft als doel om kinderen met dyslexie zo vroeg mogelijk te diagnosticeren en geeft handreikingen om deze kinderen zo goed mogelijk te begeleiden in hun leesontwikkeling. Vroegtijdige onderkenning van kinderen met dyslexie is hierbij het doel omdat de leesinterventies voor het negende levensjaar gestart dienen te worden om resultaat te bereiken. Wat hiervoor allemaal doelgericht kan worden ingezet is beschreven in de actiepunten in het protocol. Deze heb ik verwerkt tot verschillende onderzoeksinstrumenten: checklisten voor verschillende bouwen en interviewvragen voor leerkrachten 3-4 en de IB'er. Hiermee is onderzocht of leerkrachten zo onbekend zijn met de inhoud van dit protocol als zijzelf veronderstelden bij de afname van de HIT.

Met de afname van dit onderzoek werd duidelijk dat het protocol niet schoolbreed is geïmplementeerd en dat de handreikingen uit het protocol veelal onbekend zijn. Het wordt tijd dat het dyslexieprotocol uit de kast wordt genomen en wordt geraadpleegd met als doel de kinderen met ernstige lees- en/of spellingproblemen efficiënt kunnen te begeleiden.

In het leesonderwijs op mijn school zijn een aantal elementen te herkennen die worden aangeraden door het dyslexieprotocol: het betekenisvolle taalonderwijs in de groepen 1 t/m 4, de leesmethode “Veilig leren lezen” met zijn complete signalering en handelingsadviezen, de toetskalender in de bovenbouw. De invoering van dit alles heeft weloverwogen plaatsgevonden en kan als uitgangspunt dienen om in de toekomst een efficiënter zorgbeleid te ontwikkelen m.b.t. leerlingen met lees- en/of spellingproblemen.

Dit praktijkonderzoek heb ik binnen mijn studie IB binnen Fontys Master SEN gedaan op mijn onderzoeksschool. Ik ben bij dit onderzoek uitgegaan van het onderzoeksconcept van Fontys en F. Harinck.

Hoofdstuk 1 het dyslexieprotocol

Op de school van mijn onderzoek is 2009 een verbetertraject voor het taalonderwijs gestart. Uit de afgenomen HIT¹ in 2010 blijkt dat leerkrachten op een schaal van 1-4 een 1,4 scoren op het bekend zijn met het protocol Dyslexie (en leesproblemen) op de basisschool. De leerkrachten gaven in een mondelinge toelichting ook aan niet te weten wat dit protocol voor hen kan betekenen. Ook vroegen verschillende leerkrachten af of het soms niet erg lang duurt voordat een dyslexieverklaring wordt afgegeven.

Mijn doel

Mijn doel is om te onderzoeken wat er nu daadwerkelijk gebeurt met kinderen met ernstige leesproblemen en/of dyslexie. Hierbij wil ik de connectie leggen tussen de praktijk enerzijds en het protocol anderzijds.

Bij mijn werk als leerkracht groep 8 kom ik zowel leerlingen met een dyslexieverklaring tegen als leerlingen die een divers scala aan signalen vertonen en waarbij in groep 8 alsnog dyslexie wordt gediagnosticeerd.

Deze laatste leerlingen zijn vaak erg onzeker over zichzelf. Het lijkt me van belang dat er met grote zorgvuldigheid wordt omgegaan met kinderen met achterstand op leesgebied door alle leerkrachten en dat het zo vroeg mogelijk gesignaleerd wordt.

“Leesproblemen kunnen voor een belangrijk deel in de onderbouw van het regulier onderwijs worden voorkomen en verholpen. Dat dit ook daadwerkelijk gebeurt, is van essentieel belang, omdat onderzoek uitwijst dat vroegtijdig ingrijpen bij leesproblemen het meest effectief is.” Torgesen, J.K. Wagner., R.K. Rashotte, C.A., Rose, E. (1999)

Wat is er globaal al bekend over mijn onderzoek?

Dyslexie staat de laatste jaren erg in de belangstelling. Dit heeft te maken met het feit dat sinds jan. 2009 is een vergoeding mogelijk is voor een kind vanuit de basisverzekering mits de school kan aantonen vanuit het leerlingendossier dat de begeleiding voor dit kind optimaal is geweest. Dit dossier moet voldoen aan “protocol Dyslexie diagnostiek en behandeling, 2006”.

Omdat er op mijn onderzoeksschool zorgvuldig wordt omgegaan met zorgleerlingen en deze financiering een extra ondersteuning kan geven voor kinderen met ‘ernstige dyslexie’, ga ik

¹ Het Instrument Taalbeleid, een instrument om sterke en zwakke punten van het taalonderwijs transparant te maken.

er vanuit dat door de huidige IB'er bekeken is aan welke eisen voldaan moet worden om bepaalde kinderen in aanmerking te laten komen voor deze extra vergoeding. Dit neemt niet weg dat leerkrachten met het totaal van vereiste handelingen te onbekend zijn.

Mijn onderzoeksvraag

Mijn onderzoek zal als uitgangspunt de volgende vraag hebben:

Is het dyslexieprotocol terug te vinden in het handelen van leerkrachten op mijn onderzoeksschool?

Deelvragen

Wat weten leerkrachten in de verschillende bouwen over de handelingen die zij volgens het dyslexieprotocol zouden kunnen doen om te signaleren en te behandelen?

Welke toetsen en observaties worden gebruikt om dyslexie te kunnen signaleren?

Op welke manieren worden de handreikingen uit het protocol ingezet om te remediëren?

En hoe straks verder...

Nadat straks de uitslagen van mijn onderzoek bekend zullen zijn, is de bedoeling dat in het onderwijs op mijn onderzoeksschool eenheid in handelen ontstaat m.b.t. leerlingen met dyslexie of leesproblemen. Dit wordt meegenomen in het nieuwe taalbeleidsplan. Zelf zal ik volgend schooljaar ook als taalcoördinator werkzaam zijn en ik hoop daar waar daadwerkelijk hiaten in kennis en praktisch handelen bestaan m.b.t. dyslexie hiervoor efficiënt beleid te kunnen ontwikkelen in overleg met het team.

Hoofdstuk 2 Dyslexie en het protocol

Inleiding

“Nu weet ik wat ik heb.” zei mijn moeder bij binnenkomst nadat ik haar twee weken niet gezien had. “Wat bedoel je?” “Ik heb woordblindheid of dys...” “Dyslexie!”
Een wereld was voor haar opengegaan door een tv-programma: inderdaad zij draaide altijd woorden om bij het uitspreken, ze liet ons briefjes overschrijven voor school zodat er geen spellingsfouten in zouden staan, ze twijfelde altijd tussen baker of bakker, enz.
Voor mij viel haar grote onzekerheid m.b.t. tot het lezen op zijn plaats, raar dat ik dit zelf nooit zo benoemd had of eraan gedacht had dat zij dyslexie zou kunnen hebben.

Zoals in bovenstaand voorbeeld zal het tegenwoordig niet meer gaan. Sterker nog om te zorgen dat alle leerlingen met dyslexie gescreend zullen worden is het ‘protocol leesproblemen en dyslexie’ in 2001 in opdracht van het ministerie OCW samengesteld. De definitie die dit protocol gebruikt, “Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau” (Gezondheidsraad 1995), is door menig boek overgenomen als de officiële definitie van dyslexie.

Het doel van het protocol is om een leidraad te geven aan leerkrachten. “Het wil leerkrachten aanzetten om via doelgericht te handelen lees- en spellingsproblemen in een zo vroeg mogelijk stadium op te sporen en aan te pakken, uitgaande van een taakgerichte benadering die gericht is op functionele geletterdheid van leerlingen.” Expertisecentrum Nederlands, 2001, protocol Leesproblemen en dyslexie

Bij het lezen kom ik allerlei deskundigen tegen die spreken over dyslexie versus leesproblemen. Wanneer is er nu sprake van dyslexie en wanneer niet?

Dit is geen eenvoudige kwestie maar wel belangrijk bij het stellen van de diagnose en de behandeling van dyslexie. De werkdefinitie van het dyslexieprotocol heeft twee belangrijke elementen in zich:

1. Er is een stoornis op het gebied van spelling en/of lezen. Dit betekent dat er t.o.v. de vergelijkbare didactische leeftijdsgenoten sprake is van een significante achterstand.
2. Er is sprake van een hardnekkig probleem. Dit wil zeggen ook bij voldoende didactische ondersteuning blijft het probleem bestaan.

In de definitie zit het verschil tussen beiden opgesloten: dyslexie is een stoornis en gaat nooit over. Leesproblemen zouden moeten kunnen worden opgelost of voorkomen kunnen worden mits ze tijdig behandeld worden en efficiënt begeleid worden. Bij kinderen met dyslexie blijft altijd achterstand bestaan ook al krijgen ze intensieve leesbegeleiding. Van dit verschil dient

een leerkracht op de hoogte te zijn vind ik. Zijn taak is zorgvuldig de vooruitgang van een leesontwikkeling van een kind te volgen en te registreren.

“Het verschil tussen zwak lezen en dyslexie is dat, nadat de leesachterstand in groep 3 even groot is geweest de dyslectische lezer steeds verder achterop raakt en grote moeite heeft met het beheersen van de minimale geletterdheid; aan het eind van groep 8 heeft de dyslectische groep een achterstand opgelopen van ongeveer 3,5 jaar (dle 25); de zwakke groep is dat aanvankelijk in groep 3 de ontwikkeling net zo stagneerde als in de dyslectische groep in de daarop volgende vijf jaar de standaard van minimale geletterdheid toch voorbij gekomen en leest op een niveau van halverwege groep 6 (dle 35).” Leij, A. van der., Janssens J.M.A.M., Nakken, H., (2003) Deze bovenstaande definitie geeft mij duidelijkheid over wanneer er nu echt sprake is van dyslexie. Dyslectische lezers blijven een gigantische achterstand behouden ook al wordt er eindeloos met ze geoefend. Deze achterstand is ook enorm.

“Het protocol sluit aan bij de ‘medische’ visie op ernstige dyslexie. Het omschrijft ernstige dyslexie als een stoornis in de ontwikkeling van de hersenen die bovendien genetisch is bepaald. Deze stoornis heeft taalverwerkingsproblemen als gevolg die leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Daardoor zit ernstige dyslexie een normale educatieve ontwikkeling ernstig in de weg, terwijl die op grond van de overige cognitieve vaardigheden wel tot de mogelijkheden zou behoren.”

<http://www.kwaliteitsinstituutdyslexie.nl/> . Deze medische visie sluit aan bij het citaat van van der Leij, Janssens en Nakken gezien de mate van achterstand. En het protocol maakt het mogelijk dat voor ernstige dyslexie ook behandelingen kunnen worden aangevraagd bij zorgverzekeringen, hierbij is belangrijk dat de screening volgens het protocol verloopt en heeft de basisschool een poortwachterrol.

Wat is het belang van vroegtijdig signaleren?

Ik lees dat het belangrijkste doel van het protocol is om leesproblemen in een zo vroeg mogelijk stadium te signaleren en te behandelen waarbij het uitgaat van betekenisvolle activiteiten. Grote hiaten in de ontwikkeling op het gebied van het lezen moeten zo vroeg mogelijk worden aangepakt.

“Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat leesinterventies voor het negende jaar moeten aanvangen willen ze effect hebben.” Slavin, R.E. Kwarweit, N.L. en Wasik, B.A. (1994)

Dit wordt onderstreept door diverse leesdeskundigen:

“Leesdeskundigen zien het vroegtijdig opsporen van dyslexie als één van de belangrijkste aspecten van dyslexie:

- De voorschoolse periode (groep 1,2,3) is van groot belang voor de latere leesontwikkeling. Catss, H.W., (1993) Volume 36. geeft aan dat 73 % van de slechte lezers in groep 4 in de kleutergroepen al problemen had met de spraak-taalontwikkeling.
- Vroegtijdige onderkenning en behandeling van problemen die tot leesproblemen kunnen leiden is effectiever dan laat signaleren en repareren. Vernooy, K., (2004).
- Taalproblemen die na de leeftijd van ongeveer 6 jaar nog aanwezig zijn, zijn veelal blijvend. Goorhuis-Brouwer, (2005)” Blomert, L. (2007).”

Ook het protocol geeft aan dat een vroegtijdige signalering in het belang is voor de ontwikkeling van het kind met dyslexie. Zij heeft het screeningsinstrument van Anneke Smits en Marijke Visser (1999) overgenomen voor groep 1/2 dat aansluit bij de tussendoelen van het Expertise Centrum Nederlands.

Dit screeningsinstrument kijkt naar 7 verschillende onderdelen. Wanneer een kind uitvalt op 3 of meer onderdelen dan heeft het een verhoogd risico op problemen bij het leren lezen en spellen. Belangrijk vind ik om bewust te blijven van het feit dat het niet per definitie zo is dat dit kind ook dyslexie of leesproblemen zal krijgen. Er zit een adder onder het gras: screening bij kleuters is belangrijk maar niet heiligmakend. Het kind met uitval op de deelvaardigheden kan zich ook zonder speciale begeleiding ontwikkelen tot een goede lezer. Risicoleerlingen moeten goed in het vizier worden gehouden; het is niet zo dat dyslexie voorkomen kan worden. Wel kan een vroege intensieve begeleiding gestart worden zodat problemen t.o.v. leeftijdgenoten zo ver mogelijk onder controle blijven.

Prof. van der Leij onderstreept dit: “Risico op een probleem met decoderen wordt geïndiceerd door een relatief lage prestatie op de fonologische deelvaardigheden en letterkennis. Daar past de kanttekening bij dat, zolang de leerlingen nog geen formele instructie krijgen, dit soort prestaties slechts een grove indicatie vormen. Het is immers heel goed mogelijk dat ze onder invloed van formele instructie goed blijken te leren.” Leij. A van der (1998).

Ook heb ik een andere reden gevonden om goed leerling-dossier op te bouwen: “Sinds 1 januari 2009 is de vergoeding van diagnostiek en behandeling van ernstige, enkelvoudige dyslexie in het basispakket van de zorgverzekering opgenomen. Het woord 'enkelvoudig' wil zeggen dat er géén sprake mag zijn van bijkomende stoornissen zoals bijvoorbeeld AD(H)D.

In 2010 kunnen ouders aanspraak maken op de vergoeding als de dyslexiezorg vóór de tiende verjaardag van hun kind aanvangt. Elk kalenderjaar wordt de leeftijdsgrens met een jaar opgetrokken tot in 2013 alle kinderen in het primair onderwijs van zeven jaar en ouder in aanmerking komen voor vergoeding van dyslexiezorg.” (www.steunpuntdyslexie.nl)

De school heeft daarbij een poortwachterrol. Zij dient ervoor te zorgen dat een kind met dyslexie voor het tiende jaar ook al gediagnosticeerd is, anders gaat aan een kind met ernstige dyslexie deze hulp voorbij. De school dient daarbij dossier te hebben gemaakt volgens bepaalde standaarden en dient dit dossier ook te kunnen overhandigen.

De laatste reden om vroeg te signaleren vind ik in het feit dat bij kinderen waarbij dit ten onrechte niet geconstateerd is vaak sociaal-emotionele problemen ontstaan. Ook al werken zij nog zo hard, deze leerlingen boeken in de bovenbouw nauwelijks vooruitgang op technisch lezen- en spellingstoetsen. De leerling met leesproblemen heeft daar erg last van omdat in de bovenbouw lezen een onderdeel is van heel veel vakken.

Op welke terreinen ondervindt een kind met dyslexie problemen?

Voordat er wordt ingezoomd op het screenen en diagnosticeren even een korte beschouwing over de problemen van een dyslectisch kind.

“In de meeste gevallen is er sprake van een probleem op het gebied van de verwerking van klanken (fonologische verwerking) en de toegankelijkheid van taalkennis in de hersenen.”
Wentink, H. en Verhoeven, L. (2008).

De moeilijkheden die een dyslectisch kind kan ondervinden zijn divers:

- Automatiseringsproblemen
- Niet begrijpen van meervoudige opdrachten, terwijl het kind het antwoord wel weet. Dit heeft te maken met de planning van denkstappen.
- Moeite met het onthouden en plannen van meervoudige instructies.
- Moeite met het onthouden en ophalen van namen.
- Soms ook woordvindingsproblemen.

Wat zie ik terug van verwachtingen uit het protocol op mijn school?

Het technisch lezen is onder te verdelen in 3 periodes: beginnende geletterdheid, aanvankelijk lezen en voortgezet lezen. Ook in het protocol wordt dit onderscheid gemaakt

en om tegemoet te komen aan deze verschillende periodes zijn er verschillende handreikingen gemaakt bij deze verschillende periodes.

Groep 1/2 beginnende geletterdheid

Ik lees dat er in groep 1/2 moet worden gewerkt aan beginnende geletterdheid. Er vindt nog geen intensief leesonderwijs plaats en daarnaast geen intensieve leesbegeleiding bij eventuele problemen. Toch kunnen in groep 1/2 mogelijke risicokinderen worden gesignaleerd. Zeker wanneer dyslexie ook in de familie voorkomt. "Onderzoek heeft aangetoond dat kleuters met een risico voor leesproblemen of dyslexie die in de kleuterperiode gerichte hulp hebben gekregen op het gebied van letterkennis en fonologische vaardigheden in groep 3 een betere start maken met leren lezen." Wentink, H. en Verhoeven, L. (2008). Dit laatste vind ik informatie die er toe doet. Er kan gewerkt worden op de kleuterleeftijd aan het voorkomen van een achterstand.

Op mijn onderzoeksschool is het onderwijs in gericht volgens de 4 B's: betrokkenheid, bedoelingen, betekenisvol en bemiddelende rol van de leerkracht. Het onderwijs aan de kleuters staat bol van taal: in hoeken, boeken als ankers, aandacht voor het geschreven woord. Dit sluit geheel aan bij de bedoelingen van het protocol: het onderwijs is in de kleutergroepen betekenisvol ingericht en er is een rijke leeromgeving. Er wordt gewerkt met thema's en hiervoor zijn de "Routines beginnende geletterdheid" leidraad. Een aantal routines komen tijdens ieder thema terug. Dat zijn de kernroutines: beeldwoordenveld, thematafel, boekenrekje, boek van de week en interactief voorlezen. Deze routines worden aangevuld met wisselende routines waarbij in de gaten wordt gehouden of voldaan wordt aan alle tussendoelen voor 1/2.

De ontwikkeling van de kinderen wordt gevolgd m.b.v. Kijk! voor 1/2. In dit observatiemodel is ruimte om risicokinderen in beeld te houden. Ik vraag me af in hoeverre hiervoor ook het screeningsinstrument van Anneke Smits en Marijke Visser wordt ingezet. Ook is het voor mij de vraag of de stappenplannen uit het protocol gevolgd wordt.

Groep 3 + 4 aanvankelijk lezen

Het onderwijs in groep 3 en 4 vindt ook plaats via thema's en de 4 B's. Er is bewust gekozen voor de methode 'Veilig leren lezen'. Met deze methode worden kinderen nauwgezet gevolgd in hun leesontwikkeling. Ik vind het verrassend dat het protocol deze methode ook als voorbeeldmethode noemt. Zij geeft de volgende waarschuwing: "In de methode Veilig Leren lezen staan vaak andere momenten aangegeven waarop de DMT moet worden

afgenomen dan in de handleiding van de toets. De DMT is genormeerd voor december, maart en mei. "Dit is nodig om een betrouwbaar leesniveau vast te kunnen stellen."

Ik vind het van groot belang dat het protocol beschrijft dat naast het afnemen van een groot aantal toetsen volgens de toetskalender het vooral van belang is voor de verdere leesontwikkeling dat de leerkracht bij alle leerlingen naast decodeervaardigheden ook nagaat of ze de spellende leesstrategie beheersen. Ook is het goed om te weten of leerlingen nog andere leesstrategieën gebruiken. Dit vind ik erg logisch klinken: niet alleen toetsresultaten moeten worden bekeken maar observaties over leesgedrag zijn zeker zo belangrijk om een leerling in beeld te hebben en te houden.

"Van leerlingen met zwakke decodeervaardigheden is het van belang te weten welke leesstrategie ze beheersen en met welk resultaat." Wentink, H. en Verhoeven, L. (2008).

De leerkracht moet erop bedacht zijn dat sommige kinderen hun problemen camoufleren en de woordbeelden uit hun geheugen halen. Deze kinderen moeten extra expliciete instructie krijgen in de strategie van het spellend lezen. Ik weet niet of dit nu wordt bekeken en hoe dit wordt vastgelegd.

In groep 3 kan dyslexie worden vastgesteld na een onderzoek bij een leerling. De voorwaarden om deze aan te melden: uitval op afgenomen toetsen volgens het protocol, er is sprake van een zekere mate van erfelijkheid en extra begeleiding van lezen (tijdens minstens een halfjaar 3x per week) door een leesspecialist of RT'er geeft geen of zeer geringe vooruitgang.

Groep 5 t/m 8 voortgezet lezen

Ik realiseer me na het lezen van het protocol dat dyslectisch leerlingen bij het begin van groep 5 al gediagnosticeerd moeten zijn. Ik weet dat dit nu niet zo is. Er vinden nog steeds dyslexieonderzoeken plaats bij leerlingen in de bovenbouw. Bij een volledige invoering van het protocol zou dit aantal zeer laag moeten komen te liggen.

Het is duidelijk dat ook in de bovenbouw zwakke lezers nauwkeurig in beeld moeten zijn. Ik ben toch enigszins verbaasd dat volgens het protocol minstens één keer per maand het leesgedrag moet worden vastgelegd door observatie. Deze analyse is noodzakelijk om een kind verder te helpen bij het ontwikkelen van juiste leesstrategieën. In het protocol staan uitgebreid observatiepunten en –adviezen. "Op de aard gerichte analyse betekent dat de analyse zich richt op hetgeen zich onder de oppervlakte bevindt. Wat er zich afspeelt in het hoofd van de leerling tussen de waarneming van de te lezen inhoud en het product." Leij, A. van der., Janssens J.M.A.M., Nakken, H., (2003)

Ook om spellingsfouten te analyseren dient een begeleider regelmatig diagnosegesprekken te houden en vervolgens de instructie extra toe te spitsen op de aard van de gemaakte fouten. Het protocol geeft het advies ook om spellingstoetsen niet steeds opnieuw af te nemen omdat dit leidt tot nog meer frustraties. Dit laatste begrijp ik en meteen vraag ik me af hoe dit in de praktijk uitpakt. Leerlingen willen niet graag anders zijn dan anderen.

Waaruit bestaat een effectieve behandeling van risicoleerlingen of leerlingen met leesachterstand/dyslexie?

Aangezien dyslexie een stoornis is, vind ik niet vreemd om te lezen dat er geen behandeling mogelijk is. Alle interventies van groep 1/2 tot in groep 8 zijn erop gericht om het deze leerlingen niet moeilijker te maken dan ze het al hebben en hun waar mogelijk te ontzien of hen tegemoet te komen, bijv. met daisyspelers, voorleesboeken, ed.

In het protocol worden heel duidelijke handreikingen beschreven. Ik spits dit toe op datgene wat voor mij nieuw is:

Hoewel er in groep 1/2 nog geen dyslexie is gediagnosticeerd, is er werkend met het protocol al wel zicht op eventuele risicoleerlingen. Het protocol adviseert een voorschotbenadering. Het doel hiervan is om deze leerlingen een voorschot te geven d.m.v. expliciete oefening in het aanleren van klank-letterkoppelingen en fonemisch bewustzijn. Er wordt door het protocol aangeraden dit uitsluitend in kleine groepjes te doen omdat er anders onvoldoende opgepikt wordt van de instructie. Ook kan zo de ontwikkeling van desbetreffende kinderen nauwgezetter gevolgd worden door de groepsleerkracht. De bedoeling is dat door deze aanpak de risicoleerling succeservaringen opdoet. Ook is het te prevaleren dat de individuele aanpak geïntegreerd kan worden in de activiteiten voor de hele groep.

In groep 3 en 4 worden de leerlingen sterk in het vizier gehouden door zowel methodegebonden toetsen als door Cito-toetsen. Deze worden vooral gebruikt om hiaten bij kinderen op te sporen en zo nodig meteen remediërende acties te ondernemen. Interventies voor risicoleerlingen dienen te bestaan uit het herhalen van aangeboden leerstof of om basisvaardigheden te oefenen. "De sleutelwoorden hiervoor zijn: betekenisvol leren, sociaal leren en strategisch lezen en schrijven." Wentink, H. en Verhoeven, L. (2008). Het doel is natuurlijk om vaardigheden te leren zonder dat de motivatie daar onder leidt omdat het niet meteen lukt. Het protocol geeft hierbij ook het advies om met de leerling te bespreken waarom het extra begeleiding heeft. De motivatie hooghouden bij een leerling als het maar

niet wil lukken vind ik een hele klus en vraagt van de RT'er of leerkracht die deze verzorgt een bepaalde houding. Ik vraag me meteen af hoe dit gebeurt.

De leerkracht dient de leesvorderingen minstens één keer per week te observeren waarbij hij leesgedrag en vorderingen observeert. Bij de minste twijfel dient hij een leesanalyse uit te voeren. (bijlage 4 protocol). En deze analyse geeft vervolgens adviezen over hoe de begeleiding kan worden voortgezet.

Blijkt in groep 3 al dat de leerkracht de problemen van de betreffende leerling onvoldoende kan begeleiden dan geeft het protocol het advies om meteen een externe deskundige in te schakelen. Dit alles is vooral bedoeld om leesachterstanden zo klein mogelijk te houden en te zorgen dat de leerling gemotiveerd blijft.

De interventies in de bovenbouw zijn er volgens het protocol op gericht om het lees- en spellingsproces te optimaliseren. Leerlingen dienen op deze twee leergebieden extra instructie- en oefentijd te krijgen zodat hij het eindniveau lezen zo snel mogelijk bereikt. Anders kunnen er andere moeilijkheden ontstaan op het gebied van begrijpend lezen en wereldoriëntatievakken.

Per leerling dient bekeken te worden waar zijn grenzen liggen met betrekking tot het technisch lezen en spellen. Op grond van deze grenzen kunnen dispenserende maatregelen getroffen worden zodat leerlingen zonder al te grote belemmeringen de basisschool kan doorlopen.

De overdracht van leerlingen met leesproblemen of dyslexie dient met de meest grote zorgvuldigheid te gebeuren. Alle documenten, observatieverslagen, gesprekken met ouders en deskundigen dienen te worden verzameld in een leerling-dossier. Ook met het oog op een eventueel diagnostisch onderzoek of eventuele financiering door een zorgverzekering i.v.m. enkelvoudige dyslexie is het belangrijk dat alles zorgvuldig gedocumenteerd is.

Voldoet het onderwijs nu aan de eisen van het protocol?

Wanneer ik de praktijk koppel aan het protocol denk ik dat er al veel gebeurt. Er wordt in ieder geval veel tijd besteed aan betekenisvolle activiteiten in onder- en middenbouw. Dit komt in het protocol steeds weer terug als aandachtspunt. Ook kinderen de tijd geven om hun eigen leesstrategieën bij te stellen is door de invoering van de methode 'Estafette lezen' gewaarborgd mits deze op de juiste manier wordt gebruikt.

Er valt volgens mij nog winst te behalen. Deze conclusie kan ik voorafgaande aan het onderzoek trekken aan de hand van het feit dat er in de bovenbouw nog vaak

dyslexieonderzoeken moeten plaatsvinden. Er is dan al geen sprake meer van vroegtijdige diagnoses. Hierbij kunnen kinderen al enkele jaren geconfronteerd zijn met weinig of geen vooruitgang op lees- en/of spellingsgebied. Ofschoon een afgegeven dyslexieverklaring hiervoor geen concrete oplossing geeft, kan het aan het kind wel duidelijk maken dat hij/zij er niets aan kan doen, dat het niet ligt aan zijn inspanningen. En zo kunnen sociaal-emotionele problemen voorkomen worden. Dit onderstreept mijn behoefte om te onderzoeken in hoeverre het protocol is ingevoerd en waar nog verbeterpunten liggen. Bovendien geeft een dyslexieverklaring ook handreikingen voor de leerkracht op welke punten deze leerling gedispenseerd zou kunnen worden en ik vraag me af in hoeverre deze in de praktijk worden toegepast.

Voor mij was het een verrassing hoe praktisch dit protocol is opgesteld. Geen deftige, wetenschappelijke taal maar een handleiding over hoe te handelen bij leesproblemen, spellingsproblemen, diagnoses stellen. Ook de vele voorbeelden over betekenisvol onderwijs geven leerkrachten handvatten om voor kinderen met bepaalde lees- en spellingsproblemen oplossingen en alternatieven te zoeken. Volgens mij is het lezen en het verkennen van de beschreven mogelijkheden beschreven in het protocol een 'must' voor elke leerkracht!

Hoofdstuk 3 Mijn onderzoek

Inleiding

Met mijn onderzoeksvraag: “Is het dyslexieprotocol terug te vinden in het handelen van leerkrachten op mijn onderzoeksschool?” in mijn hoofd ben ik op zoek gegaan hoe ik kan bekijken op welk niveau de leerkrachten zichzelf inschalen als het gaat om kennis over het dyslexieprotocol en de vaardigheden die ze nodig hebben volgens dit protocol om in de dagelijkse praktijk leerlingen met dyslexie of leesproblemen zo goed mogelijk te begeleiden. De vragen die ik mezelf hierbij stel om tot een onderzoek te komen, heb ik in dit hoofdstuk uitgewerkt. Ook heb ik hierin verwerkt hoe ik deze gegevens ga vergelijken en presenteren in hoofdstuk 4.

Onderzoekstype

Mijn onderzoek is een programma-evaluatie. Ik ga bekijken of er gewerkt wordt volgens het dyslexieprotocol en hoe dat dit in de praktijk gebeurt. Bij mijn onderzoek draait het om de uitvoering: worden de handreikingen uit het protocol gevolgd. Ik richt hierbij mijn aandacht op welke manieren dit gebeurt en of dit, zoals leerkrachten zelf aangaven na het invullen van de HIT, nog meer aandacht zou mogen/moeten krijgen in de toekomst.

Ik richt me in het onderzoek op de leerkrachten omdat zij het meest met de leerlingen werken en ook het beste zicht hebben hoe het leesproces bij hun leerlingen verloopt. Omdat in het dyslexieprotocol ook het werkterrein wordt onderverdeeld in verschillende afdelingen omdat de leerlingen als beginnend lezer, aanvankelijk lezer en voortgezet lezer andere problemen kunnen ondervinden, vind ik dat ik deze indeling moet volgen binnen dit onderzoek.

Daarnaast richt ik me op meso-niveau op de IB'er omdat zij de organisatie van extra hulp onder haar hoede heeft en zij een eventuele aanmelding van een leerling voor een dyslexieonderzoek coördineert.

Hoe ga ik data verzamelen?

Ik kies voor verschillende deelonderzoeken omdat er binnen het technisch lezen ook sprake is van verschillende niveaus: beginnende geletterdheid, aanvankelijk en voortgezet onderwijs.

Ik ga als volgt data verzamelen:

- Vooral het aanvankelijk lezen neemt een belangrijke plaats in binnen het leesproces. Leerkrachten van de groepen 3 en 4 hebben een cruciale rol bij het vaststellen van leesproblemen omdat hier het 'echte' lezen wordt gestart en vanaf dit moment ook pas echte achterstand kan ontstaan. Om deze reden worden deze leerkrachten geïnterviewd zodat ik de mogelijkheid heb om door te vragen om meer relevante informatie boven te krijgen.
- De andere periodes van de leesontwikkeling, de beginnende geletterdheid en het gevorderde technisch lezen, neem ik wel mee in het onderzoek. Hiervoor heb ik de actiepuntilijsten uit het protocol genomen als uitgangspunten voor checklisten. De inhoud van deze lijsten zijn aangepast op de verschillende niveaus van technisch lezen.
- Daarnaast interview ik de IB'er en maak ik een vergelijking met de antwoorden van de leerkrachten. Om deze reden zijn de vragen van de IB'er aangepast aan de interviewen van de leerkrachten zodat deze antwoorden elkaar aanvullen en een totaal beeld geven van hoe de zorg rond risicoleerlingen geregeld is.
- Eén van mijn deelvragen heeft als doel om te vergelijken of de toetsen van het protocol worden uitgevoerd. Daarvoor gebruik ik o.a. de toetskalender van school.

Welke afwegingen heb ik gemaakt bij de keuze voor instrumenten?

Het doel van mijn deelonderzoeken is het verkrijgen van antwoorden op mijn onderzoeksvraag en de daarmee samenhangende deelvragen.

Verantwoording van de keuze van onderzoeksinstrumenten:

- Voor mijn antwoord op welke toetsen er worden afgenomen gebruik ik de toetskalender van mijn school. Deze kan ik naast de toetskalender van het protocol leggen.
- Bij de leerkrachten van groep 3 en 4 neem ik een interview af (bijlage 4: interviewschema). In deze groepen wordt het fundament gelegd voor het technisch lezen. Ik vind het prettiger om daar een interview af te nemen zodat ik waar nodig kan doorvragen. Een vragenlijst met 4 keuzeantwoorden geeft minder informatie dan een gesprek waarbij ook nog gevraagd kan worden wat een geïnterviewde met een

bepaald antwoord bedoeld. Ik heb hiervoor een vragenlijst samengesteld met open vragen. Deze zal ik als richtlijn gebruiken voor mijn halfgestructureerde interview.

- “Een checklist is een gestructureerde lijst, bestaande uit een aantal op schrift gezette aandachtspunten die gebruikt kunnen worden voor de analyse van producten, schriftelijke document of procedures.” Harinck (2010)

Het dyslexieprotocol is een handreiking over hoe om te gaan met leerlingen met dyslexie of risicoleerlingen. Daaraan is gekoppeld een procedure hoe de signalering van deze leerling het beste kan plaatsvinden en hoe hun ontwikkeling het beste gevolgd kan worden. Om deze reden heb ik gekozen om de actielijst uit het dyslexieprotocol om te zetten in een checklist. Hierbij heb ik enkele punten toegevoegd dan wel weggelaten zodat het beter paste bij de werkwijze op deze school.

Ook heb ik de schaal aangepast van ‘ja/nee’ naar een 4-puntsschaal omdat ik hierdoor meer informatie verkrijg. Het maakt nl. veel uit of een leerkracht al wel eens heeft gehoord van de signaleringslijst van dyslexie of dat hij zich zelf inschaalt als een ervaren gebruiker. Door de toevoeging van een andere schaal geeft deze checklist mij meer informatie.

Hoe ga ik mijn data presenteren en analyseren?

Ik heb in mijn onderzoek te maken met zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens. Dit heeft te maken met de verschillende onderzoeksinstrumenten die ik afneem.

De gegevens van de checklisten kunnen worden verwerkt in tabellen en grafieken en er kan op een eenvoudige manier zichtbaar worden gemaakt welke percentages van invullers bekend of onbekend zijn met het protocol en haar handreikingen m.b.t. toetsen en begeleiding. Ook wordt hierdoor zichtbaar in welke bouw het gebruik van het dyslexieprotocol het meest genormaliseerd is en op welke onderdelen nog verdieping plaats zou kunnen vinden binnen het team.

De kwalitatieve gegevens zullen voortkomen uit mijn interviews. Ik wil deze in een matrix zetten zodat verschillende uitspraken goed met elkaar te vergelijken zijn. Het wordt hierdoor eenvoudiger om vergelijkingen te trekken tussen de gegevens onderling van de diverse groepen. Alle ingevulde checklisten zijn in te kijken. Van de interviews heb ik in bijlage 6 de papieren uitwerkingen.

Om te zorgen voor een goede analyse van mijn gegevens en ook de conclusies te kunnen trekken over de vele factoren die samen leiden tot een dyslexiebeleid volgens het protocol

verdeel ik mijn dataverwerking in verschillende categorieën. Zo wordt het eenvoudiger om de bevindingen uit verschillende bouwen op één deelgebied met elkaar te vergelijken.

Om dicht bij mijn deelvragen te blijven, werk ik het blok 'aanbod' uit de checklisten niet verder uit. Dit omdat volgens mijn inschatting en zoals ik dit al beschreven heb in hoofdstuk 2 het aanbod in de groep 1 t/m 4 aansluit bij de eisen van het protocol. Mijn accent ligt bij de signalering en de begeleiding volgens het dyslexieprotocol.

Wordt aan de triangulatie voldaan?

Binnen mijn onderzoek wordt de implementatie van het dyslexieprotocol vanuit verschillende kanten belicht: leerkrachten uit de drie verschillende bouwen en de huidige IB'er worden ondervraagd m.b.v. verschillende instrumenten. Aan de triangulatie wordt voldaan omdat er vanuit verschillende hoeken naar het gebruik van het dyslexieprotocol wordt gekeken. Ook wordt hierdoor de betrouwbaarheid vergroot.

Deze diverse instrumenten worden ingezet voor het verkrijgen van informatie uit verschillende hoeken:

- Er zijn twee checklisten afgestemd op het aanvankelijk lezen in groep 1/2 en gevorderd lezen in groep 5-8.
- Er is een interview voor leerkrachten 3-4. Dit interview is gericht op de bekendheid met het protocol: hoe vaak wordt het geraadpleegd, hoe wordt er omgegaan met mogelijke risicoleerlingen, wie stelt een handelingsplan op en op grond waarvan wordt dit opgesteld. Wanneer wordt de hulp van een IB'er ingeroepen.
- Voor de huidige IB'er is er ook een interview. Deze is gericht op welke ondersteuning er geboden wordt aan leerkrachten, of de toetskalender van het protocol wordt gevolgd en hoe en door wie de RT aan risicokinderen wordt gegeven.

Zo komt er een brede stroom van gegevens boven van al diegene die werken met het protocol.

Hierdoor wordt mogelijk zichtbaar of er verschil is in hoe deze diverse gebruikers aankijken tegen de implementatie van het dyslexieprotocol en op welke punten nog verbetering mogelijk zou zijn.

Ethische aspecten

Bij het inrichten van mijn onderzoek en het verwerken van de gegevens heb ik mij gericht op de ethische aspecten zoals deze beschreven zijn door Boerman (2008)

1. *Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog*

Vooraf aan mijn onderzoek heb ik collegae geïnformeerd over het doel van het onderzoek. In mijn onderzoek verwerk ik de gegevens anoniem en ga ik uit van de resultaten die ik door de verschillende deelonderzoeken heb verkregen. Volgens mij heb ik een grondhouding waarbij ik een volledig beeld wil schetsen van mijn onderzoeksonderwerp voor mijn praktijkschool.

2. *Zorgvuldigheid en nalatigheid*

Het onderzoek is voor afname goed over- en doordacht door mij. Ik ben heel precies in het verwerken van resultaten en ga zorgvuldig met de resultaten en opmerkingen van de onderzoeksgroep om. Ik heb mijn onderzoek weloverwogen samengesteld en alle deelnemers aan mijn onderzoeken van het doel op de hoogte gebracht.

3. *Volledigheid en selectie*

Aangezien ik veel data heb verzameld, kwam ik hierdoor zelf in een dilemma terecht: kan ik zonder dat er sprake is van selectiviteit gegevens uit de checklisten over aanbod weglaten. Uiteindelijk ben ik zelf tot de conclusie gekomen dat dit geoorloofd moet zijn omdat ik zelf in mijn theoretisch kader al had beschreven dat het aanbod in de groepen 1 t/m 4 zo betekenisvol is als het protocol wenselijk acht. Daarnaast komen mijn collega's zelf ook tot deze conclusie in de voorgelegde checklisten. Deze uitkomst geeft geen extra informatie voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag.

4. *Concurrentie en collegialiteit*

Bij mijn onderzoek heb ik veel positieve reacties gehad van collegae. Deze waren betrokken. Ik heb overleg gehad met collega-IB'ers in opleiding en mijn docent. Hierbij hebben we hulp bij elkaar ingeroepen en heb ik de expertise van anderen kunnen gebruiken.

5. *Publiceren, auteurschap en geheimhouding*

Fontys stelt het op prijs dat praktijkonderzoeken ook beschikbaar kan zijn voor anderen. Om die reden heb ik mijn onderzoek zo anoniem mogelijk opgesteld: geen herkenbare beschrijvingen van school en/of collegae.

6. *Onderzoek in opdracht*

De keuze voor mijn onderwerp is tot stand gekomen door mijn interesse in dit leerprobleem en doordat bleek dat op mijn praktijkschool er interesse was voor dit onderwerp. Voor het schrijven van dit meesterstuk gebruik ik de eisen van Fontys als handleiding.

Hoofdstuk 4 Data en resultaten

Inleiding

Als uitgangspunt voor mijn dataverzameling heb ik mijn onderzoeksvraag genomen: “Is het dyslexieprotocol terug te vinden in het handelen van leerkrachten op mijn onderzoeksschool?”

Er zijn verschillende onderzoeken afgenomen. Deze zijn gebaseerd op lijsten met actiepunten uit het dyslexieprotocol. Als leerkrachten deze actiepunten uitvoeren zijn het ervaren gebruikers van het protocol. Deze actiepunten zijn verwerkt tot de volgende onderzoeken.

1. Een checklist voor 1/2.
2. Een interview voor de groep 3,4 en de IB'er.
3. Een checklist voor de leerkrachten van 5 t/m 8.

Om een verbinding te kunnen maken tussen de verschillende onderzoeken zijn de data opgesplitst in categorieën zoals het dyslexieprotocol het ook doet. Deze categorieën zijn:

- leerkracht(vaardigheden)
- overdracht en registratie
- toetsen en signalering
- begeleiding en remediëring

In de checklisten was deze opsplitsing al aanwezig. De afgenomen interviews zijn hiervoor uiteengeerafeld waarbij gekeken is naar de inhoud van de vragen. Deze worden in verschillende matrixen gezet per categorie. Zo staan alle verzamelde data meteen gecategoriseerd in dit hoofdstuk.

Dit houdt in dat alle onderzoeken in delen zijn opgesplitst. Dit vind ik overzichtelijker om straks in hoofdstuk 5 tot conclusies per categorie te kunnen komen.

Het aantal respondenten op de checklisten was voor groepen 1-2 100% en voor groepen 5-8 80%. Alle leerkrachten van groep 3 en 4 zijn geïnterviewd en daarnaast ook de IB'er.

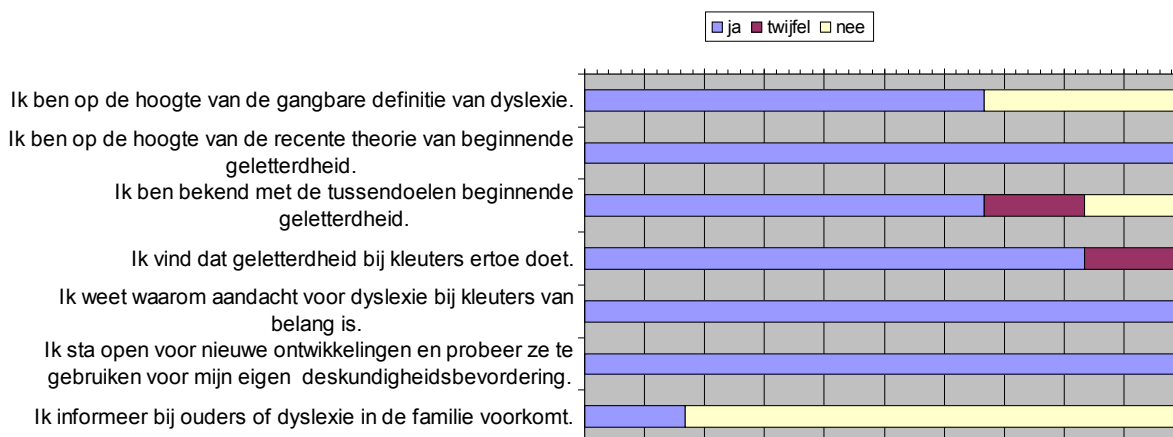
Door de grote deelname aan het onderzoek geven de volgende data een valide beeld over de kennis en het gebruik van het dyslexieprotocol op mijn onderzoeksschool.

De leerkrachtvaardigheden

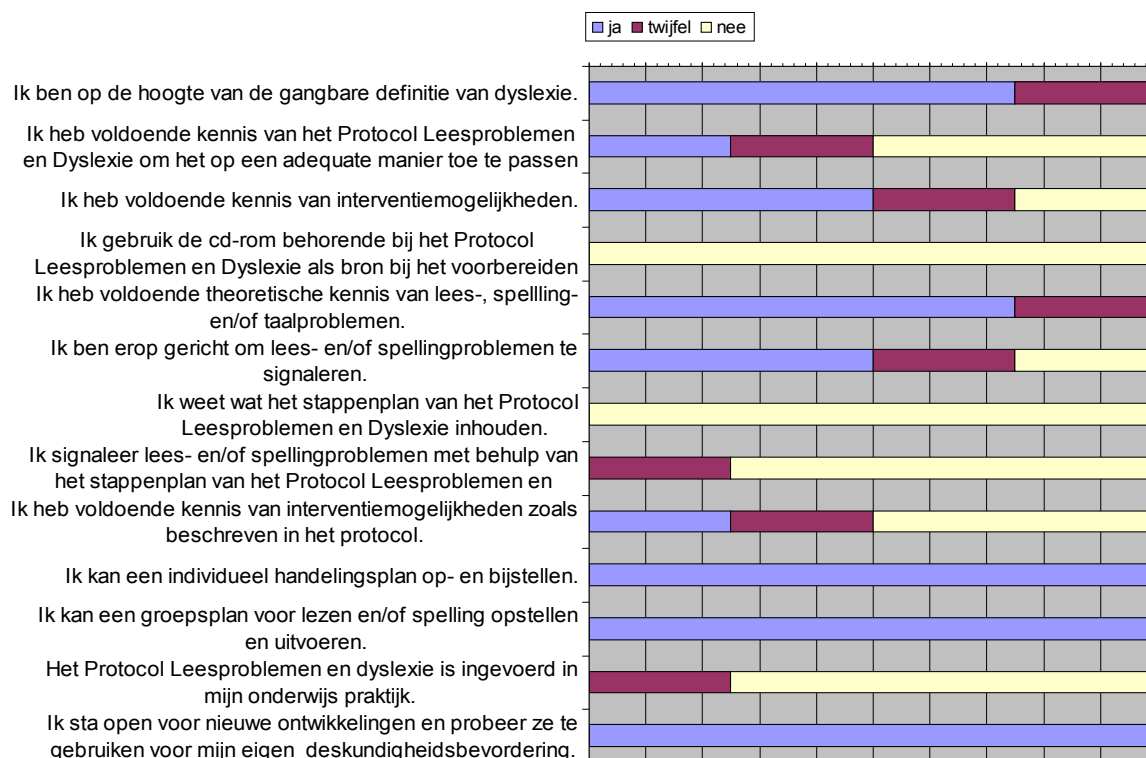
Figuur 1 matrix met interviewgegevens van de leerkrachten groep 3, groep 4 en IB'er over leerkrachtvaardigheden.

	Welke vaardigheden heeft een leerkracht nodig m.b.t. herkennen van dyslexie?	Hoe vaak raadpleeg je het protocol?	Welke kennis heeft een leerkracht nodig om een kind met leesproblemen of dyslexie te begeleiden?
Ieraar 1	Inzicht m.b.t. het leesproces. Een totaalbeeld van het kind waarin het vluchtgedrag wordt meegenomen en hoe is zijn structurering.	Bijna nooit, ik vraag het aan iemand die er verstand van heeft. Ik weet dat er zo'n boek is, maar vraag me niet hoe het er uitziet. Ik maak een vergelijking met wat ik eerder gezien heb.	Specialistische kennis over auditieve oefeningen. Veel oefeningen met letters Letters van woorden springen Begrippen oefenen als vooraan/ in het midden/ achteraan Discrimineren Kinderen succeservaringen geven.
Ieraar 2	Dat je signalen herkent, bijv. het omkeren van letters ie-ei, b-d. Maar ook in het totaalbeeld dat het automatiseren bij rekenen zo langzaam verloopt. Kennis van het protocol Goed afwegen welke stappen je neemt in het leesproces: de juiste volgorde en het juiste moment.	Nooit	Kennis over het leesproces: dat je goed in beeld hebt wanneer ze iets moeten kennen. Ik ga eerst in de klas heel veel herhalen en geef verlengde instructie. Veel flitsen en bij geen resultaat dan in gesprek met IB'er en daarna pas ouders.
Ieraar 3	Op de hoogte zijn met waar leerlingen moeite mee hebben. volgens het protocol.	Ik heb zelf al een aantal keren gelezen over: gesprekken met ouders gezocht naar criteria gezocht naar remediërend materiaal	Op de hoogte zijn van remediërende middelen en diagnosticerende middelen. Kunnen observeren volgens het protocol kunnen observeren..
IB'er	De leerkracht moet kijken en luisteren naar wat een kind doet. Hij moet het type fout kunnen plaatsen. Als een kind steeds dezelfde fouten maakt, moeten de alarmbellen gaan rinkelen.	Nog niet vaak geraadpleegd: nu zijn er nieuwe boeken.	Hij moet kennis hebben over hoe het leesproces verloopt. Bijv. zijn elementaire leesvaardigheden onbeheerst dan betekent dat dat daar geoefend moet worden. Er moet een stapje terug worden gedaan. Ik vraag me af of dat voldoende gedaan wordt.

Grafiek 1 leerkrachtvaardigheden: gegevens uit de checklist 1/2

Grafiek 2 leerkrachtvaardigheden: gegevens uit de checklist 5-8

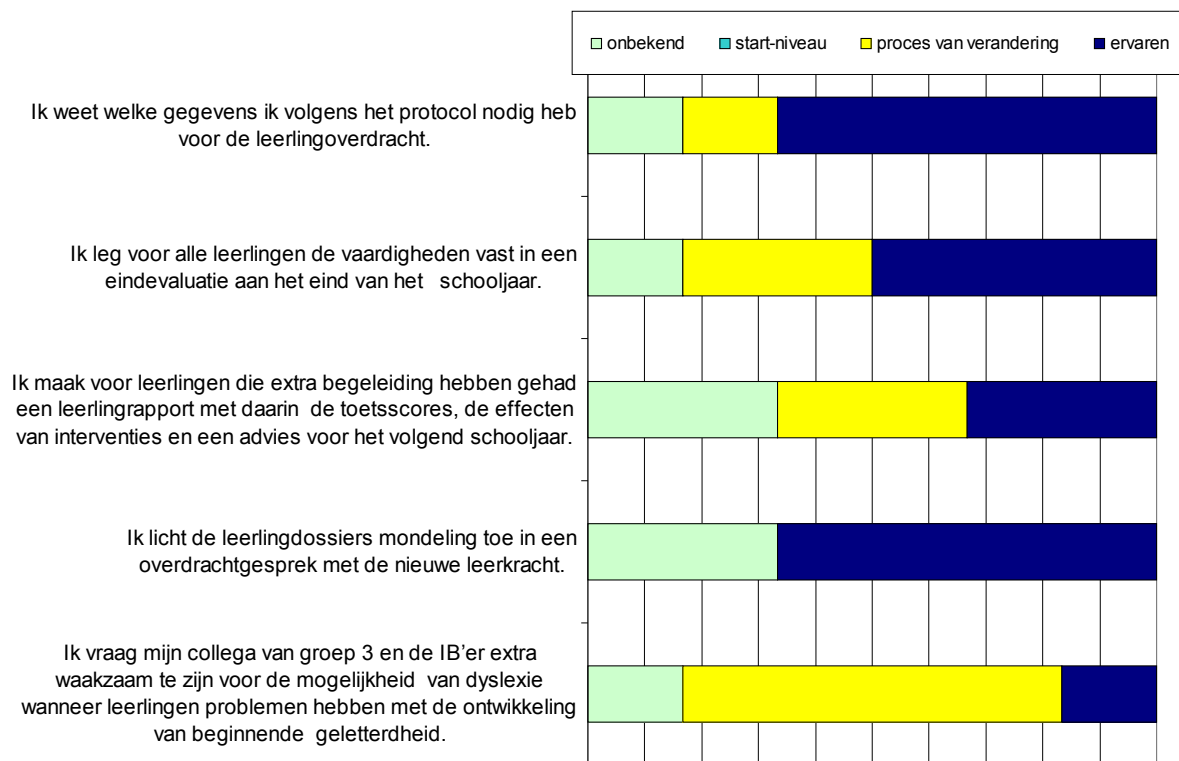

Overdracht en registratie

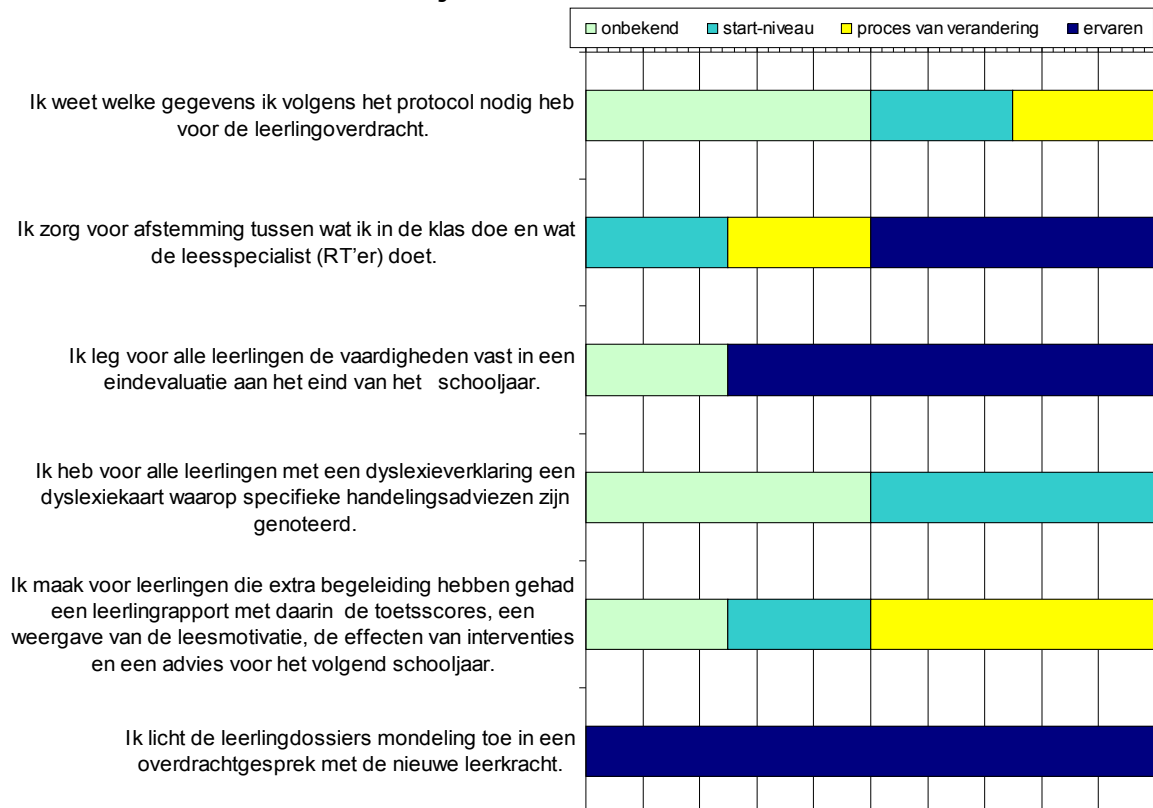
Figuur 2 matrix met interviewgegevens van de leerkrachten groep 3, groep 4 en IB'er over overdracht en registratie.

	Hoe vindt de overdracht plaats?	Hoe wordt dit geregistreerd?	Hoe leg je zelf gegevens vast?
Ieraar 1	Bij de overgang van 2 naar 3 gaat het vooral om gedrag en kijken we naar de KIIK-uitdraai. Gegevens over mogelijk dyslexie worden zelden doorgegeven.	Dit wordt niet vastgelegd.	Via de signalering van Veilig leren lezen. In PDR benoem ik eventueel signalen.
Ieraar 2	Overdracht van 2 naar 3 is verschillend, de ene leerkracht geeft ook CITO-gegevens door een andere niet. Deze gegevens kloppen niet altijd met hoe een leerling gaat presteren. Heel soms wordt doorgegeven dat een leerling moeite met letters heeft.	Soms op de formulieren van de leerlingenbespreking en soms wordt het alleen verteld.	In PDR maak ik aantekeningen bijv. over extra huiswerk voor lezen.
Ieraar 3	Van 3 naar 4: Vermoedens m.b.t. dyslexie worden doorgesproken. Dyslexie/leesproblemen dat is nog niet altijd duidelijk.	Met aantekeningen in PDR.	Ik maak een handelingsplan, hier worden de foutenanalyses in verwerkt.
IB'er	Er zijn goede afspraken over wat een kind moet kunnen bij de overgang van 2 naar 3. De overdracht is meer een persoonlijke dan een cognitieve. Als een kind nog niet kan hakken en plakken wordt dit gemeld.	Het wordt vastgelegd in KIIK, en besproken bij de leerlingenbespreking en komt dan vervolgens in PDR. En waar nodig staat het ook nog in een handelingsplan.	Handelingsplan wordt soms gemaakt door de leerkracht, soms een vraag naar de IB'er. Als er bij de kleuters al signalen zijn, wordt er meteen een handelingsplan geschreven.

Grafiek 3 over de overdrachtspunten voor 1/2

Grafiek 4 over de overdracht bij 5-8

Toetsen en Signalering

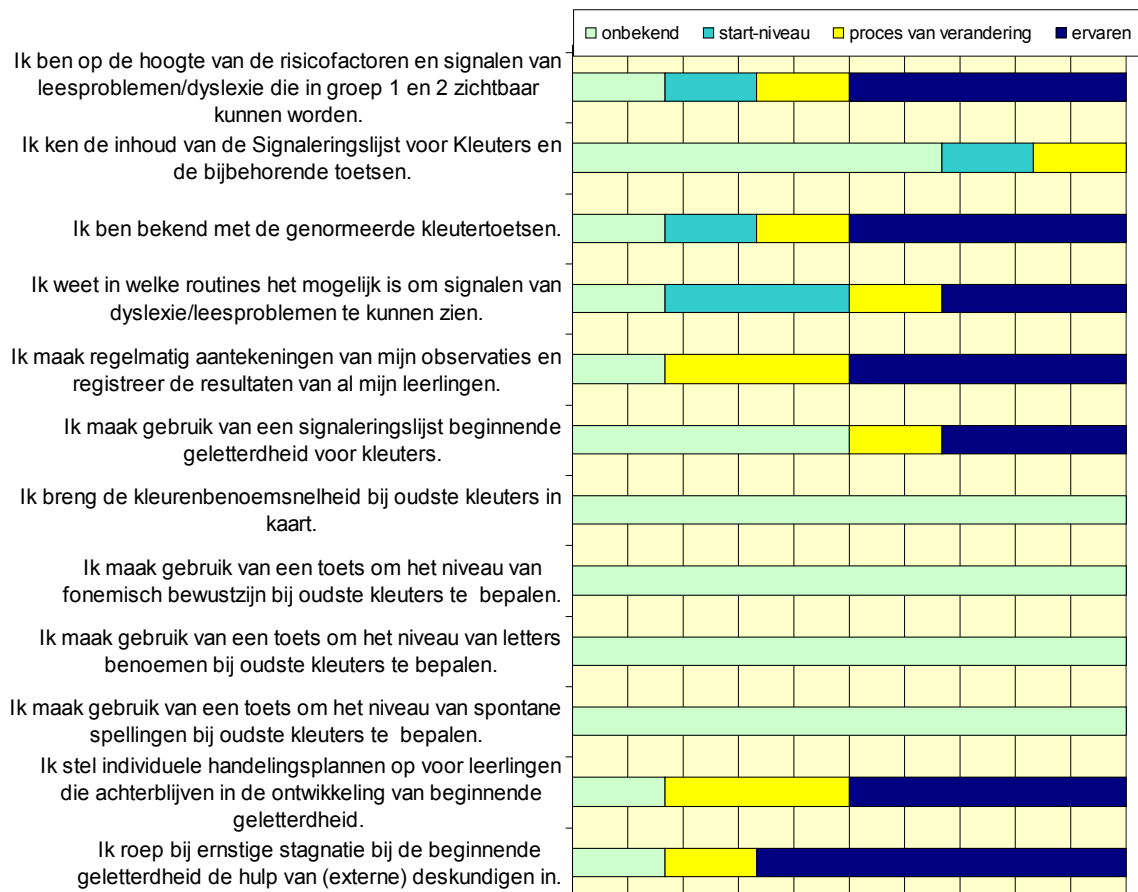
Er worden op deze school de volgende toetsen afgenomen.

	soort toetsen
groep 1/2	TVK één maal per jaar.
groep 3	signaleringstoetsen Veilig leren lezen en Veilig en Vlot Leestechiek, Leestempo, AVI, DMT, Begrijpend lezen, woordenschat, spelling
groep 4 t/m 7	Leestempo, AVI, DMT, Begrijpend lezen, woordenschat, spelling
groep 8	AVI

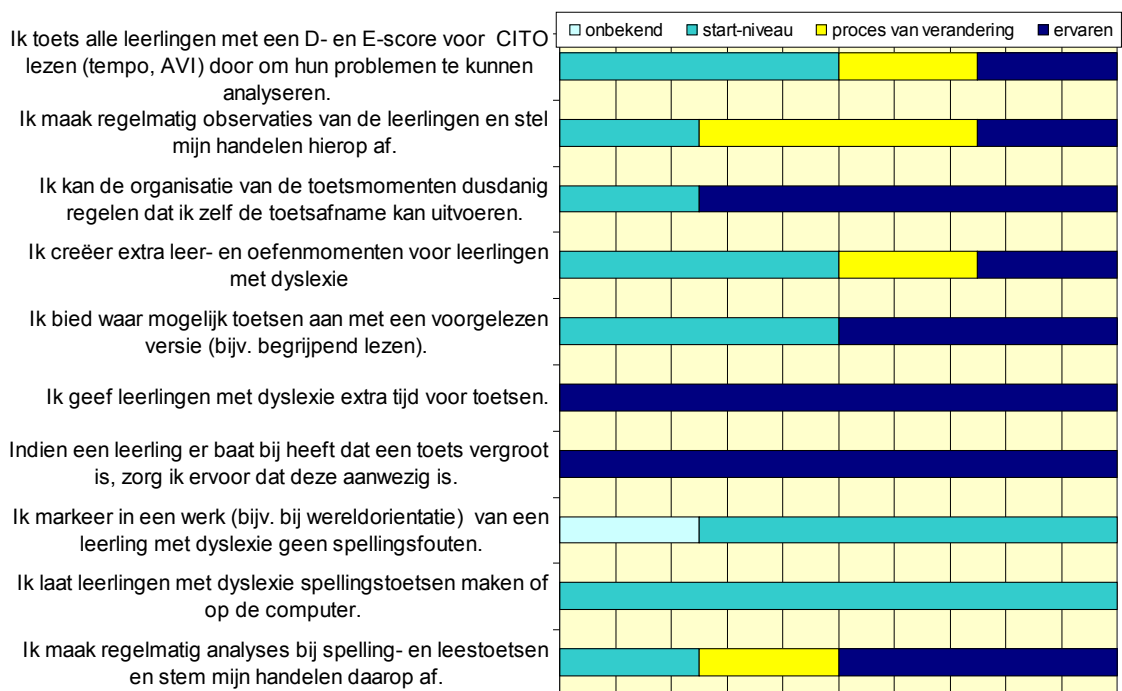
Figuur 3 matrix met interviewgegevens van de leerkrachten groep 3 , groep 4 en IB'er over toetsen en signalering.

	Aan welke onderdelen van het dyslexieprotocol wordt de meeste aandacht besteed?	Welke vervolgstappen zet je als een kind uitvalt op de herfstsignalering? Gaat dat bij alle toetsmomenten zo in zijn werk? Maak je zelf analyses als een kind D/E scoort?
leraar 1	Er wordt heel veel aandacht besteed aan uitslagen van de CITO. Herst- en wintersignalering.	Bij veilig leren lezen komen er vanzelf adviezen uit na een signalering en voor welke kinderen.
leraar 2	Ik ben er niet zo in thuis.	Dan stap ik terug naar de vorige kernen. Risicolezers ga ik dan, dat zit ook in veilig leren lezen, terugtoetsen. Waar zijn de hiaten: dat probeer ik weg te werken met leesladder en flitsen. Veilig leren lezen geeft foutenanalyses en de omklappingen erbij. Zelf kijk ik bij leestoetsen ook hoe ze iets lezen. Dit noteer ik ook bijv. hak i.p.v. haak. Vanuit Veilig leren lezen komen dan handelingsadviezen. Daarnaast extra: Ouders die flitsen, groep 4-leerlingen die met de groep 3 leerlingen lezen.
leraar 3	Er wordt vooral ingezet op CITO en AVI. Ik heb niet gemerkt dat wordt gezegd, doe zus of doe zo.	Een voorbeeld van wat ik pas heb gedaan: Ik neem de CITO af, vervolgens AVI en DMT. Ik wil ze zelf horen lezen. Vervolgens ook nog gekeken bij spelling. Ik heb ook geobserveerd bij estafette lezen. Ik heb een PI-dictee afgenomen en vervolgens een foutenanalyse.
IB'er	Er zijn boeken gekocht en deze zijn in de kast gezet. Ik vind wel dat leerkrachten hierbij zelf ook verantwoordelijkheid hebben.	Hoe vindt je de signalering van dyslexie op dit moment? Volgens mij wordt er alleen maar n.a.v. toetsen signaleerd. Het nadeel is dat een leerkracht niet alle leerlingen hardop hoort lezen. En de doorgaande lijn wordt uit het oog verloren: een slechte toets, jammer we gaan er harder tegen aan. Er vindt weinig analyse plaats van fouten en van wat er wel goed gaat. Ook wordt vaak de combinatie van spelling en lezen niet snel geconstateerd dat gebeurt dan bijv. pas als een kind in de zorgbespreking ter sprake komt.

Grafiek 5 over toetsen en signalering in groep 1/2

Grafiek 6 over toetsen signalering in groepen 5-8

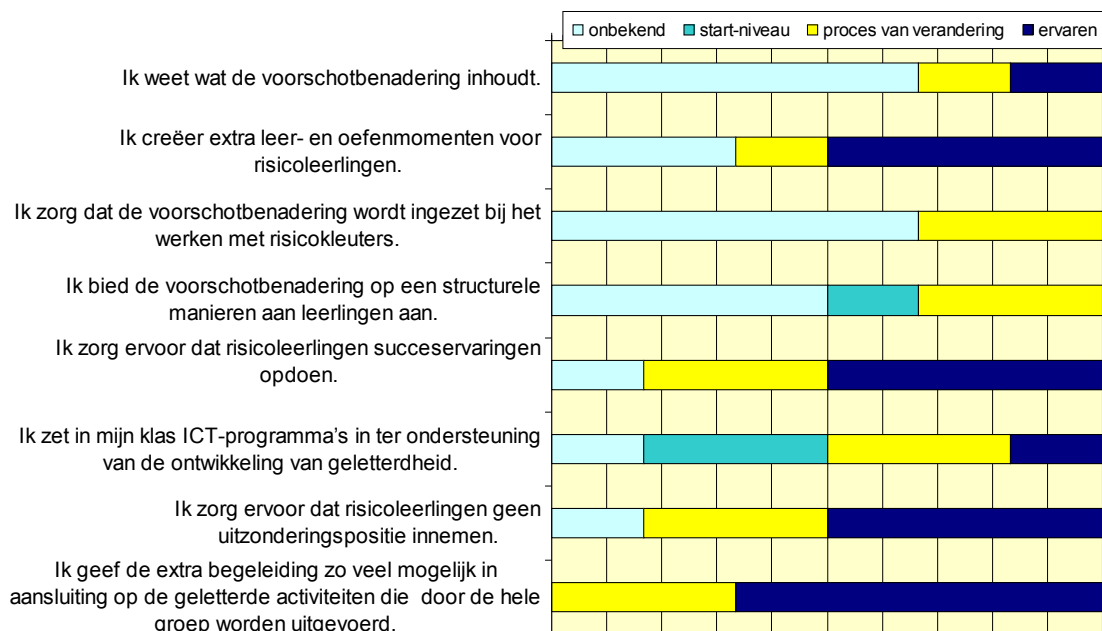

Begeleiding en remediëring

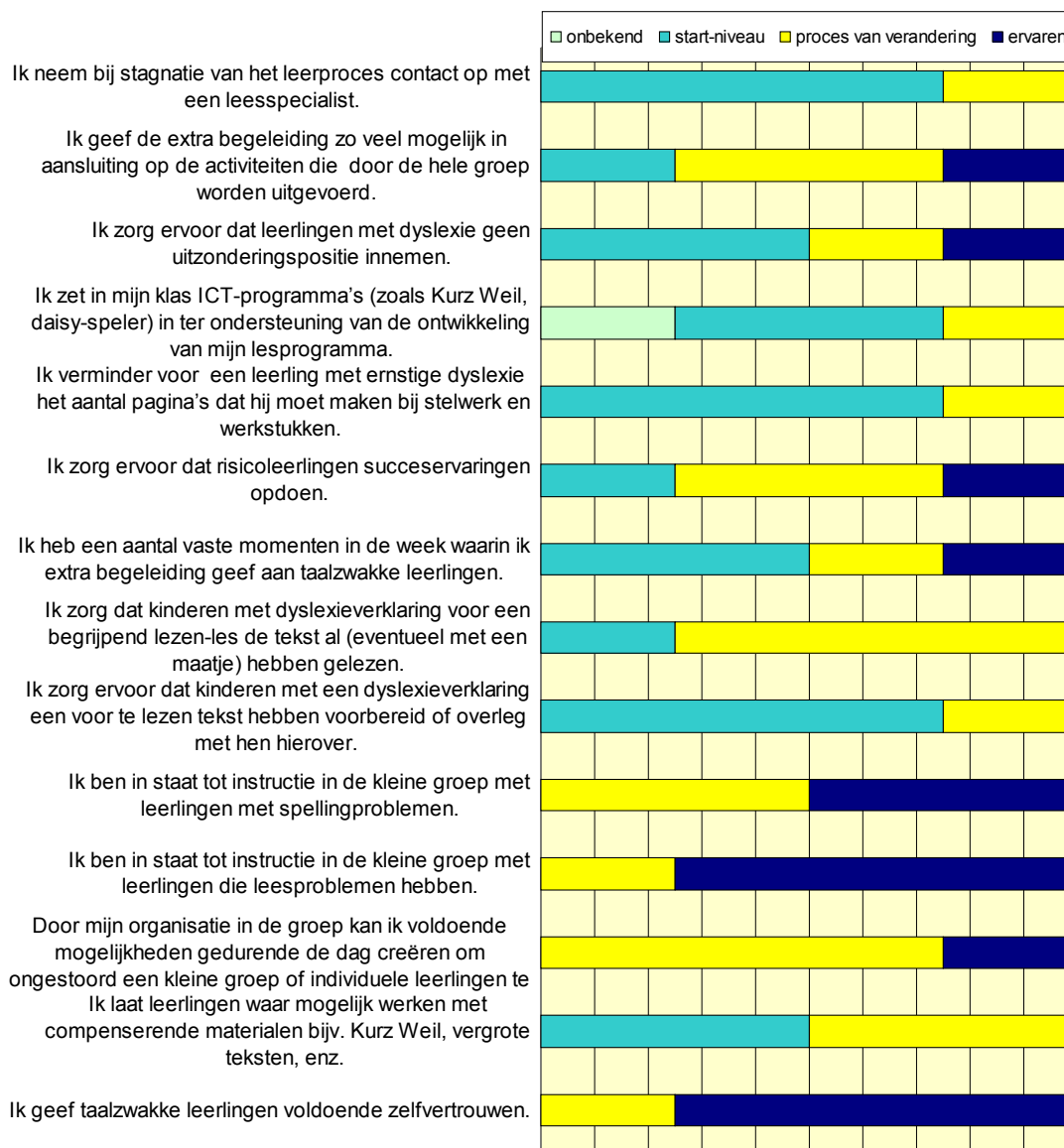
Figuur 4 matrix met interviewgegevens van de leerkrachten groep 3 , groep 4 en IB'er over begeleiding en remediering.

	Welke begeleiding organiseer je in de groep voor een kind dat meteen al uitvalt bij aanvankelijk lezen? Stel je zelf een handelings- of groepsplan op?	Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders? En is dit altijd een leesspecialist?
leraar 1	Het groepsplan maak ik zelf m.b.v. de adviezen uit de signaleringen van Veilig leren lezen. HP wordt gemaakt door de IB'er. Soms bij 'echte' dyslectische kinderen doet zij ook de RT.	Meestal de leerkracht zelf en soms een RT'er. Een leerkrachtondersteuner is niet altijd praktisch want deze heeft niet voldoende kennis.
leraar 2	HP wordt opgesteld samen met de IB'er. Ik geef dan aan wat er aan bod komt in de komende periode en daar kan aangewerkt worden. Ook een groepsplan wordt op gesteld samen met de IB'er. Er staan al adviezen in Veilig leren lezen.	Een RT'er. Verlengde instructie doe ik zelf in de klas.
leraar 3	Ik stel zelf HP op op papier omdat ik dit in PDR nog niet beheers.	Ikzelf soms of de leerkrachtondersteuner. De zwakke lezer werken met de leerkrachtondersteuner. Dit heeft te maken met de organisatie.
IB'er	Handelingsplan wordt soms gemaakt door de leerkracht, soms een vraag naar de IB'er.	Het streven is dat individuele begeleiding zo mogelijk plaatsvindt door de eigen leerkracht. Deze weet precies welke termen zij gewoonlijk gebruikt

Grafiek 7 over begeleiding van risicoleerlingen in groep 1-2

Grafiek 8 over begeleiding van leerlingen in groep 5-8

Tips ter verbetering van verschillende respondenten:

In alle onderzoeken heb ik ruimte gegeven aan de respondenten om te reageren met aandachtspunten over hoe het onderwijs aan dyslecten verbeterd kan worden. Een aantal noemswaardige opmerkingen of notities waren:

- “Ik denk dat er eerder aan de bel moet worden getrokken en dat er eerder gestart moet worden met intensieve begeleiding. Vaak wordt een slecht toetsresultaat voor lezen niet in verband gebracht met het technisch lezen niveau. Er moet niet te snel gezegd worden: dit kind is toch dyslectisch maar er moet juist naar passend materiaal worden gezocht. Zo kan voorkomen worden dat een kind pas in groep 7 een

dyslexieverklaring krijgt. Ideeën: leesmaatjes, compensatie, Kurz Weil, een kind een tekst laten typen op de computer.

Een leerkracht moet weten om welke fouten het gaat. Een kwalitatieve analyse wordt te weinig toegepast.”

- “Goed om even d.m.v. deze lijst met je neus op de feiten gedrukt te worden. En dat er inderdaad een protocol moet komen. Vorig jaar merkte ik bij een ouder veel frustratie omdat niet duidelijk was wat de mogelijkheden van school nu waren omtrent ondersteuning en begeleid bij dyslexie.”
- “Verbeterpunten zijn: eerder signalering in 1/2. Vanuit IB’er meer ideeën volgens het protocol. “
- “Hebben wij een leesspecialist?”
- “De communicatie met het SOM moet verbeteren: ik mag niet zeggen dat een kind dyslectische kenmerken heeft. Er kan pas in groep 4 een onderzoek worden gestart.”

Na mijn onderzoek was ik ondertussen benieuwd of er ook iets van het beleid dat toch min of meer wordt uitgevoerd op papier was gezet. Ik ben me er van bewust dat dit ook mijn eerste stap had kunnen zijn. Bij navraag bleek er niets over dyslexiebeleid te zijn vastgelegd.

Hoofdstuk 5 Analyse van de resultaten

Inleiding

Zowel de checklisten als de interviews hebben veel gegevens opgeleverd. In het komende hoofdstuk worden de gegevens uit de verschillende onderzoeken met elkaar in verband gebracht. In hoofdstuk 4 zijn de tabellen en matrixen waarin de verzamelde gegevens zijn verwerkt te zien. Op grond van de gebruikte kleuren in de grafieken is in één oogopslag te zien welke bouw zich meer of minder ervaren acht. In het komende hoofdstuk wordt per categorie: leerkrachtvaardigheden, overdracht, toetsen en begeleiding, bekeken hoe onbekend of ervaren de verschillende deelnemers aan dit onderzoek zichzelf vinden.

Analyse per categorie

De leerkrachtvaardigheden

Uit matrix 1 blijkt dat het protocol niet is ingevoerd bij de leerkrachten 3, 4 en de IB'er. Twee van de drie leerkrachten geven aan dat zij het protocol nog nooit hebben ingekeken en verwachten tips van IB'er. De IB'er geeft aan dat zij er nog niet mee bekend is en vindt dat hier ook een verantwoordelijkheid ligt bij de leerkrachten zelf. De geïnterviewden kunnen wel aangeven waar zij op letten bij het signaleren van dyslexie. Deze antwoorden liggen vooral op het gebied van kennis over het leesproces.

De leerkrachten van de groep 1/2 vinden dat zij de genoemde vaardigheden goed beheersen. Bij de actiepunten van de groepen 1/2 wordt vooral gevraagd naar de inrichting van het onderwijs. Deze is op mijn school zoals ik al in hoofdstuk 2 beschreef erg betekenisvol. Dit is ook de reden dat de leerkrachten hier op alle actiepunten positief reageren. Er wordt niet zo expliciet gevraagd bij de leerkrachtvaardigheden van 1/2 of leerkrachten ook bekend zijn met het protocol en dit is bij de checklist van groep 5-8 wel zo. Vandaar dat leerkrachten uit 1/2 ook niet kunnen aangeven of ze op de hoogte zijn van de inhoud van het dyslexieprotocol en zijn stappenplan.

Kijkend naar grafiek 2 waar de scores van groep 5-8 te zien zijn, valt op dat alle vaardigheden waar het gebruik van het protocol genoemd wordt negatief of met twijfel gescoord worden. De leerkrachten zijn wel voor 75% op de hoogte van de definitie van dyslexie en geven daarnaast aan dat het dyslexieprotocol niet is ingevoerd in hun huidige lespraktijk, dat zij niet op de hoogte zijn van het stappenplan uit het dyslexieprotocol, zij

kennen de bijbehorende Cd-rom niet en kennen geen interventiemogelijkheden die zijn beschreven in het protocol.

Overdracht en registratie

Uit matrix 2 blijkt dat de overdracht van 2 naar 3 op mijn school vooral gaat over gedrag. Het gaat meer over de leerling als persoon dan dat het gaat om de cognitieve vaardigheden van de leerling. Soms wordt door de leerkrachten van 1/2 wel vermeld dat een leerling moeite heeft met letters. Dit is dan al vastgelegd m.b.v. KIJK. De IB'er gaat er vanuit dat deze overdrachtsbespreking vervolgens wordt vastgelegd in PDR². Dit blijkt bij de leerkrachten van groep 3 niet gebruikelijk te zijn. Hier ligt een discrepantie tussen wat de IB'er verwacht en wat er gebeurt in de dagelijkse praktijk. De overdrachtsgegevens van 3 naar 4 worden vastgelegd in PDR evenals de observaties van de leerkrachten van groep 3 zelf. Ook handelingsplannen met foutenanalyses worden vastgelegd in dit registratiesysteem.

Dat het accent bij de overdracht van de ene naar de andere groep ligt bij een mondelinge overdracht wordt onderstreept in de grafieken 3 en 4 over dit onderwerp van de onder- en bovenbouw. Bij deze vaardigheid vinden de meeste leerkrachten zichzelf ervaren.

Opvallend vind ik het verschil tussen de onder- en bovenbouw "ik weet welke gegevens ik volgens het dyslexieprotocol nodig heb voor de leerlingenoverdracht." Bij de onderbouw vindt meer dan 50% zichzelf hierin ervaren terwijl dit in de bovenbouw 0% is.

Bij de bovenbouw klopt deze score met de scores over hun leerkrachtvaardigheden. Ze geven allen aan niet op de hoogte te zijn welke stappen er van hen verwacht worden.

Bij de onderbouw is onduidelijk waar deze score van ervaren zijn op gebaseerd is. Uit de gehele afname checklist blijkt juist dat de elementen uit het dyslexieprotocol waar het omdraait in de onderbouw: "informereren of er in de familie dyslexie voorkomen, de voorschotbenadering, het afnemen van het screeningsinstrument met zijn verschillende toetsen" voor meer dan 50% van de leerkrachten onbekend zijn. Als deze handreikingen niet zijn opgenomen in de huidige onderwijspraktijk dan is er zeker geen sprake van een overdracht zoals deze het dyslexieprotocol graag zou willen zien want dit zouden de hoofdelementen moeten zijn.

² PDR is een pedagogisch didactisch registratiesysteem. Uitgegeven door Habilisbd.

Toetsen en signalering

De IB'er doet hierover de volgende uitspraak: "Volgens mij wordt er alleen maar n.a.v. toetsen gesignaleerd. Het nadeel is dat een leerkracht niet alle leerlingen hardop hoort lezen. En de doorgaande lijn wordt uit het oog verloren: een slechte toets, jammer we gaan er harder tegen aan. Er vindt weinig analyse plaats van fouten en van wat er wel goed gaat. Ook wordt vaak de combinatie van spelling en lezen bij toetsen niet snel gemaakt, dat gebeurt dan bijv. pas als een kind in de zorgbespreking ter sprake komt."

Dit sluit aan bij de antwoorden van de leerkrachten groep 3. Hun handelen wordt vooral gestuurd door handelingsadviezen van 'Veilig leren lezen'. Met deze adviezen wordt een handelingsplan gemaakt. De leerkracht 2 en 3 (matrix 3) doen de uitspraak dat ze de leerling graag willen horen lezen.

Als de grafieken 5 en 6 in grote lijnen worden bekeken, valt nu op dat de leerkrachten van de bovenbouw zich meer ervaren schatten op het gebied van toetsen en signaleren dan de leerkrachten van de groepen 1/2.

Bij de leerkrachten 1/2 zijn een aantal toetsen die door het dyslexieprotocol worden aangeraden om de kinderen te screenen helemaal onbekend. Dit komt overeen met de toetskalender voor 1/2 van mijn praktijkschool: alleen de TVK wordt in groep 1 en 2 afgenomen.

Ook de signaleringslijst voor mogelijke risicoleerlingen en de bijbehorende toetsen zijn bij 75% van de respondenten aan deze checklist onbekend. Bij stagnatie in de ontwikkelingen van beginnende geletterdheid wordt een (externe) deskundige ingeroepen.

Bij het signaleren van risicofactoren m.b.t. dyslexie aan de hand van de routines is slechts 1/3 ervaren. 50% van de leerkrachten vindt zichzelf ervaren in herkennen van signalen die op mogelijke dyslexie kunnen wijzen.

In de midden- en bovenbouw worden volgens de toetskalender alle toetsen afgenomen die passen bij het dyslexieprotocol. Bij het afnemen van de toetsen vinden alle leerkrachten zich ervaren in het aanbieden van vergrote versies van toetsen en in het aanbieden van gesproken versies.

50% van de leerkrachten is ervaren in het maken van regelmatige analyses van toetsen en stemt daar het leesonderwijs op af. Dit botst met het feit dat slechts 25% n.a.v. CITO leestoetsen gaat doortoetsen om te kunnen analyseren wat er aan de hand is. Dit lijkt nog in ontwikkeling te zijn.

Opvallend vind ik dat 50% van de respondenten onbekend is met het geven van extra tijd voor toetsen aan kinderen met dyslexie.

Begeleiding en remediëring

Uit de interviewgegevens van groep 3 en 4, matrix 4, blijkt dat de handelings- en groepsplannen soms gemaakt worden door de leerkrachten zelf en soms door de IB'er. De leerkrachten van groep 3 maken daarbij gebruik van de adviezen van Veilig leren lezen. De leerkracht van groep 4 maakt vaak zelf de handelingsplannen n.a.v. foutenanalyses. De IB'er geeft aan dat er een streven is om de extra leesbegeleiding te laten geven door de eigen leerkracht in de groepen 3 en 4 omdat deze dan optimaal kan aansluiten bij begrippen die zij in de klas gebruikt. Dit blijkt gezien de antwoorden van de overige geïnterviewden niet altijd praktisch haalbaar te zijn. De zwakste groep lezers van groep 4 wordt door organisatorische problemen begeleid door de leerkrachtondersteuner. De leerkrachten vragen zichzelf af of dit anders zou kunnen. Voor de RT worden vooral aangereikte materialen van Veilig leren lezen en van Estafette lezen gebruikt. De IB'er vraagt zich af of de leerkrachten zich altijd wel realiseren dat ze soms een stapje terug moeten doen met een kind en eventueel terug moeten gaan naar de elementaire leesvaardigheden. (matrix 1)

De grafieken 7 en 8 geven de weergaven van de scores van de leerkrachten van groep 1-2 en groep 5-8 op deze categorie. De leerkrachten van groep 1-2 schatten zichzelf meer ervaren in dan de leerkrachten van 5-8 op het gebied van begeleiding. Bij de leerkrachten van groep 5-8 lijkt het startniveau te overheersen behalve bij de vaardigheden om te werken met een kleine instructiegroep. Hier schatten de leerkrachten zich zo in dat ze of in een proces van verandering zitten of dat ze zichzelf als ervaren schatten.

Bij grafiek 7 vallen vooral de vaardigheden die gaan over het omgaan met de voorschotbenadering op omdat 2/3 van de respondenten onbekend is met de deze manier van werken en bij de stelling "ik zorg dat de voorschotbenadering wordt ingezet in het werken met risicokleuters" door 50 % wordt gescoord met of "in proces van verandering" of ervaren. Deze twee scores zijn niet met elkaar in overeenstemming.

Mijn onderzoeksvraag en het onderzoek

Als ik kijk naar bovenliggende analyses en de opmerkingen die leerkrachten zelf hebben gemaakt hebben tijdens de interviews of opmerkingen die op de checklisten hebben gestaan, denk ik dat ik ruim voldoende data heb om mijn onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

Hoofdstuk 6 Mijn conclusies

Inleiding

Nadat ik alle onderzoeksgegevens heb gepresenteerd en op grond van deze gegevens een eerste analyse heb gemaakt, is het tijd geworden voor een antwoord op mijn onderzoeksvraag en deelvragen. Mijn antwoorden op deze vragen ga ik in dit hoofdstuk beschrijven. In hoofdstuk 2 heb ik mijn theoretisch kader omschreven. In mijn antwoorden op mijn vragen maak ik een verbinding met dit theoretische kader.

Antwoorden op mijn deelvragen

1. Wat weten leerkrachten in de verschillende bouwen over de handelingen die zij volgens het dyslexieprotocol zouden kunnen doen om te signaleren en te behandelen?

Op grond van de onderzoeksgegevens is de conclusie dat het dyslexieprotocol niet voldoende is ingeburgerd als handboek. Drie van de vier geïnterviewden gaven aan dat de inhoud van het boek bij hen onbekend is. (matrix 1) 75% van de bovenbouwleerkrachten gaven aan dat het dyslexieprotocol niet is ingevoerd in hun onderwijspraktijk. (grafiek 2) In de checklist van de onderbouw werd niet expliciet gevraagd of het dyslexieprotocol bij hen is ingevoerd. Op grond van de onbekendheid in groep 1-2 van elementen uit het protocol die belangrijk zijn, zoals de voorschotbenadering en de screeningslijst van A. Smits, kan de conclusie voor 1-2 zijn dat de handreikingen m.b.t. risicoleerlingen te onbekend zijn.

Wanneer het dyslexieprotocol al onbekend is dan is het logisch dat de handelingsadviezen die daarin worden beschreven ook onbekend zijn.

2. Welke toetsen en observaties worden gebruikt om dyslexie te kunnen signaleren?

In de groepen 1/2 wordt gewerkt vanuit KIJK! en TVK (van CITO). Het screeningsinstrument van A. Smits is onbekend.

In de andere bouwen vindt de toetsing plaats volgens de aanbevelingen van het protocol. Het afnemen van de juiste toetsen is niet genoeg. Om tot een (vroegtijdige) onderkenning te komen van lees- en spellingproblemen dienen er observaties gedaan te worden en

kwalitatieve analyses. Er dient een compleet beeld van een mogelijke risicoleerling te worden neergezet in registraties en deze worden besproken bij de leerlingenoverdracht. Dit gebeurt niet systematisch op mijn onderzoeksschool, zo geeft 50% van de leerkrachten 5-8 aan dat ze hierin een startniveau hebben. Bij de groepen 3-4 wordt er wel systematisch gesignaleerd en worden de handelingsadviezen van Veilig leren lezen opgevolgd.

De IB'er geeft aan dat leerkrachten niet alleen kwantitatief toetsen moeten analyseren maar ook kwalitatief. Dit sluit aan bij het protocol. Deze verwacht dat leerkrachten van de middenbouw één keer per week en van de bovenbouw één keer per maand een observatie doen met als doel het leesonderwijs aan te passen en deze registreren.

Ook is het van belang om de scores van verschillende toetsen met elkaar in verband te brengen. "Vergelijken van scores op verschillende lees- en spellingtoetsen kan veel inzicht geven in de moeilijkheden die bepaalde leerlingen bij leren lezen en spellen ondervinden." Wentink, H. en Verhoeven, L. (2008)

3. Op welke manieren worden de handreikingen uit het protocol ingezet om te remediëren?

Het protocol geeft verschillende interventies voor de eigen leerkracht om te begeleiden en wanneer er sprake is van ernstige leesproblemen adviseert zij de inzet van een leesspecialist.

Er wordt op mijn onderzoeksschool wel geremedieerd bij leesproblemen: dit gebeurt soms door een RT'er, soms door de eigen leerkracht en soms door de leerkrachtondersteuner. Een leesspecialist zoals het protocol deze bedoelt, is op deze school onbekend. Dit werd ook door verschillende ondervraagden aangegeven. Bij de interviews van groep 3-4 bleek ook dat leerkrachten handelingsplannen schrijven m.b.v. de aangereikte adviezen van 'Veilig leren lezen'. De IB'er gaf aan dat het streven er nu is om leerlingen met leesproblemen extra instructie te laten geven door de eigen leerkracht maar dat dit nog niet altijd organisatorisch lukt.

Leerkrachten uit de groepen 3 t/m 8 geven aan in het onderzoek onbekend te zijn met de handelingsadviezen uit het protocol. Zij gaan voornamelijk af op de expertise van de IB'er.

Antwoord op mijn onderzoeksvraag

Mijn onderzoeksvraag; “Is het dyslexieprotocol terug te vinden in het handelen van leerkrachten op mijn onderzoeksschool?”

Het dyslexieprotocol geeft handreikingen om dyslexie of leesproblemen zo vroeg mogelijk te signaleren en deskundig te begeleiden. Een belangrijk doel van het protocol is om leesproblemen in een zo vroeg mogelijk stadium te signaleren en te behandelen waarbij het uitgaat van betekenisvolle activiteiten.

Uit de antwoorden op mijn deelvragen en de conclusies in hoofdstuk 5 is het antwoord op deze vraag: het dyslexieprotocol is niet schoolbreed geïmplementeerd en veel handreikingen zijn onbekend.

De leerkrachten geven ook aan dat een goede invoering een meerwaarde zal hebben voor het leerlingen met lees- en/of spellingproblemen. De opmerking van één van de leerkrachten “Goed om even d.m.v. deze lijst met je neus op de feiten gedrukt te worden.” geeft volgens mij weer hoe de houding is t.o.v. de kennis over het dyslexieprotocol. Leerkrachten schatten zichzelf op een aantal deelgebieden ervaren in hoewel ze niet op de hoogte zijn van de inhoud van dit protocol en de ontwikkelingskansen voor leerlingen bij toepassing van handreikingen uit het protocol. Hierdoor komt het in de praktijk voor dat kinderen met ernstige dyslexie soms pas in groep 7 en 8 gediagnosticeerd worden. Voor deze kinderen zijn dan ontwikkelingsmogelijkheden blijven liggen want “Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat leesinterventies voor het negende jaar moeten aanvangen willen ze effect hebben.” Slavin, R.E. Kwarweit, N.L. en Wasik, B.A. (1994)

Is het nu zo dat er niets in het leesonderwijs is terug te vinden dat als ‘good practice’ wordt omschreven in het dyslexieprotocol?

Er zijn een aantal elementen te herkennen in de praktijk van mijn school: het betekenisvolle taalonderwijs in de groepen 1 t/m 4, de leesmethode “Veilig leren lezen” met zijn complete signalering en handelingsadviezen, de toetskalender in de bovenbouw. De invoering van dit alles heeft weloverwogen plaatsgevonden en kan als uitgangspunt dienen om in de toekomst een efficiënter beleid te ontwikkelen m.b.t. leerlingen met lees- en/of spellingproblemen.

Hoofdstuk 7 Reflecties

Reflecties op mijn onderzoeksresultaten

Op weg naar de toekomst...

Mijn onderzoek biedt veel ruimte voor verdere ontwikkeling van het onderwijs aan dyslectische leerlingen op mijn onderzoeksschool. Ik heb een groot aantal gegevens verzameld en deze geven een realistisch beeld waarop tijdens een implementatie van het protocol het accent zou kunnen komen te liggen. Het is mij duidelijk geworden waar de ontwikkelingsmogelijkheden liggen. Uitgaande van de al gebruikte methodes, toetsen en materialen kan een ontwikkelingsplan gemaakt worden.

Door alleen al een onderzoek te starten over dit onderwerp is er gesprek ontstaan over dyslexie. Na het invullen van de checklisten zijn verschillende leerkrachten al aan het werk gegaan en er wordt nu bij nieuwe ouders geïnformeerd naar het voorkomen van dyslexie in de familie. De eerste stap is gezet: een bewustwording m.b.t. een doorgaande leerlijn voor leerlingen met ernstige lees- en/of spellingsproblemen.

Mijn onderzoek heeft diverse raakvlakken met andere ontwikkelingen die op school plaats vinden binnen het opbrengstgericht werken:

- het kijken naar efficiënt leerkrachtgedrag: ook het protocol spreekt haar voorkeur uit voor een goed uitgevoerd direct instructiemodel.
- het kijken naar toetsresultaten met als doel de opbrengsten, ook die van dyslectische kinderen, te verbeteren.

Het mooiste zou het zijn als mijn onderzoeksonderwerp verweven wordt met de ontwikkelingen die al in gang zijn gezet.

Mijn inhoudelijke aanbevelingen m.b.t. mijn onderzoeksdomein zijn:

1. Om goed met het protocol om te kunnen gaan is er inhoudelijke verdieping nodig bij de leerkrachten. Uit het onderzoek kwam ook de conclusie dat leerkrachten zich meer ervaren schatten dan ze daadwerkelijk zijn. Het protocol zal per bouw geïmplementeerd moeten worden. Hierbij kan worden aangesloten bij de diverse elementen die al zijn ingevoerd. Wanneer leerkrachten meer kennis hebben over overdracht, begeleiding en diagnosticering kan het dyslexieprotocol een handreiking

bieden voor een afgestemd onderwijsaanbod voor kinderen met lees- en/of spellingproblemen op mijn praktijkschool. In het nieuwe schoolplan is de implementatie van het dyslexieprotocol opgenomen. Mijn eerste stap zal zijn een presentatie van dit onderzoek.

2. Technisch leesonderwijs (estafette) in alle groepen efficiënter laten verlopen door convergente differentiatie. De eigen leerkracht geeft het onderwijs aan de instructieafhankelijke kinderen.
3. De risicoleerlingen in groep 1-2 zo vroeg mogelijk signaleren en werken met de voorschotbenadering in de groepen zelf. Dit waar nodig ook nog voort- of inzetten in groep 3.
4. Vaker kwalitatieve analyses maken van toetsgegevens bij mogelijke risicoleerlingen en daarbij de relaties leggen tussen onderlinge toetsen. Deze analyses dienen voor afstemming van het onderwijs op deze leerlingen
5. Het ontwikkelen van een dyslexie- (of misschien zelfs) een zorgkaart waarop zichtbaar is welke interventies er al zijn ingezet bij kinderen met lees- en/of spellingproblemen en wat daarmee de opbrengsten waren. Ook kunnen daarop eventuele handelingsadviezen en dispenserende maatregelen uit onderzoeksrapporten worden meegenomen.
6. Vanuit deze ontwikkelingen en zorgvuldige registratie kan eerder bekeken worden of leerlingen eerder in aanmerking komen voor behandelingen m.b.v. een zorgverzekering.

Ofschoon ik zelf mijn doelen heb, vind ik het belangrijk dat het niet 'mijn plan' wordt maar dat er een ontwikkeling in gang wordt gezet waar mijn collega's de meerwaarde van kunnen inzien. Hopelijk kan de nieuw te vormen taalgroep, waar ik zoals het er nu uitziet coördinator van word, hierbij een belangrijke rol spelen.

Reflecties op mijn onderzoek

Mijn stappenplan

Volgens mij heb ik efficiënt een stappenplan afgewerkt. Dit bestaat in grote lijnen uit de volgende stappen:

1. het zoeken naar een onderwerp dat draagvlak heeft op de onderzoekschool
2. het definiëren van een onderzoeksvraag
3. invulling geven aan onderzoeksinstrumenten
4. het onderzoek afnemen en data verzamelen
5. een overzichtelijke weergave van de data en de daaraan verbonden conclusies

6. antwoorden op de onderzoeksvraag.

Een onderzoek doen past bij mijn analytische manier van denken. Ik vond het prettig om het uit te pluizen hoe ik het aan ging pakken. Af en toe ontstond er bij mezelf lichte twijfel of mijn aanpak nu wel dé aanpak was en of mijn onderzoek niet te simpel was van opzet. Het formuleren van een onderzoeksvraag is naar mijn idee het belangrijkste moment van je onderzoek. Als dat eenmaal helder is, ligt het onderzoek er voor de helft.

Ook vond ik het lastig om je gedachten al niet te laten leiden door mogelijke conclusies en al bestaande ideeën over collega's maar alle mogelijkheden open te laten.

Bij het trekken van conclusies ben ik ook uitsluitend afgegaan van de data die ik heb verzameld en dit is ook terug te vinden in mijn verslag.

Volgens mij ben ik uiteindelijk gekomen tot een helder onderzoek en onderzoeksverslag. Dit kan in de toekomst ook nog gebruikt worden om het beleid m.b.t. leerlingen met lees- en spellingsproblemen te verbeteren op mijn school. Ik hoop dat ik hierin zelf ook nog een rol kan vervullen.

Voor mij had het doen van onderzoek wetenschappelijker gemogen. Ik begrijp dat dit niet het doel is van deze opleiding en kan ook zo realistisch zijn om te bedenken dat daar de gegeven tijd te kort voor is, toch had me dat waarschijnlijk meer uitdaging geboden.

Mijn leerrendement

Mijn leerrendement bestaat vooral uit het feit dat ik de meerwaarde van een praktijkonderzoek nu inzie: het biedt mogelijkheden om te onderzoeken hoe er gedacht wordt, wat wensen zijn van collega's, wat er al aanwezig is op een school. In relatie met een theoretisch kader kan de verzamelde data dienen voor een realistische kijk op hoe het er met een bepaald onderwerp of ontwikkeling voorstaat. Uitgaande van de gevonden conclusies kan ik vervolgens bekijken in overleg met collega's of deze conclusies aanleiding zullen zijn voor een veranderingstraject.

Bij het doen van dit onderzoek vond ik het boek Basisprincipes praktijkonderzoek van F. Harinck (2010) een zeer prettig boek. Deze gaf mij precies de informatie die ik nodig had om dit onderzoek efficiënt te laten verlopen.

Het kunnen opzetten van een praktijkonderzoek kan me in de toekomst nog van pas komen als ik me ga bezig houden met het ontwikkelen van beleid.

Adviezen voor volgende onderzoekers

Het doen van onderzoek klinkt groot. Het gaat om een praktijkonderzoek en in het woord “praktijk” ligt de sleutel van het doen van onderzoek.

Het is van belang voor een goed onderzoek dat je het gebied afbakt en zorgt voor een onderwerp dat draagvlak heeft om het te onderzoeken. Als je kijkt naar waar het precies omdraait, kom je tot de meest doelgerichte onderzoeksvraag en is de start van het onderzoek een feit.

Zoek instrumenten die passen bij je onderzoeksvraag en maak het niet groter dan nodig is. Je antwoorden moeten je kunnen helpen in het zetten van een volgende stap: het trekken van conclusies en het beantwoorden van je onderzoeksvraag.

Blijf in gesprek met collega's: je doet dit onderzoek niet voor jezelf maar voor je onderwijspraktijk waar zij ook deel vanuit maken.

Literatuurlijst

Blomert, L. (2007) Dyslexie, zorg van ons allemaal, Maklu, Apeldoorn

Goorhuis-Brouwer, S.M. (2005) Een stevig fundament. Over opvoeding en ontwikkeling van jonge kinderen met een extra accent op de taalontwikkeling, De tijdstroom, Utrecht

Harinck, F. (2010) Basisprincipies praktijkonderzoek, Garant, Antwerpen-Apeldoorn

Loonstra, J.H. en Schalkwijk, F. (1999) Dyslexie: sociale en emotionele aspecten, Garant, Leuven-Apeldoorn

Leij. A van der (1998) Leesproblemen, Lemniscaat, Rotterdam

Leij, A. van der., Janssens J.M.A.M., Nakken, H., (2003) Leesproblemen en dyslexie: aanpak, verklaring en aanpak."

Slavin, R.E. Kwarweit, N.L. en Wasik, B.A. (1994) Preventing early school failure: Research, policy, and practice. Boston: Allyn and Bacon.

Vernooy, K., (2004) Alle kinderen vlot leren lezen. CPS, Amersfoort.

Wentink, H. en Verhoeven, L. (2008) Protocol Leesproblemen en Dyslexie, Expertisecentrum Nederlands www.taalonderwijs.nl

Artikels

Catss, H.W., (1993) The relationship between Speech-Language Impairments and Reading. Journal of Speech and Hearing Research

Kleijnen, R. (1998). Dyslexie in het voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 37, 305-316.

Torgesen, J.K. Wagner., R.K. Rashotte, C.A., Rose, E. (1999) Preventing reading failure in young children with phonological processing disabilities: group and individual responses to instruction. Journal of Educational Psychology, 91, 579-593.

Websites

Vergoeding van diagnose en behandeling, binnengehaald 12 nov. 2010 van

www.steunpuntdyslexie.nl

http://www.kwaliteitsinstituutdyslexie.nl/zzpdfs/rpt0707_dyslexie_tcm28-24134.pdf?jsd=1

binnengehaald op 27 nov. 10

[http://www.fontysmediatheek.nl/wiki/home/Bestand:Boerman%2C_R-1-._](http://www.fontysmediatheek.nl/wiki/home/Bestand:Boerman%2C_R-1-._%282008%29_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf)

[%282008%29_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf](http://www.fontysmediatheek.nl/wiki/home/Bestand:Boerman%2C_R-1-._%282008%29_Ethische_uitgangspunten_bij_praktijkonderzoek_Fontys_OSO.pdf)

binnengehaald maart. 2011

Postbus 482, 5201 AL 's-Hertogenbosch
Telefoon: 073 6247 397, Fax: 073 6247 294
Internet: www.masterplandyslexie.nl
E-mail: info@masterplandyslexie.nl

Checklist Leerlingdossier Dyslexie

0 De gegevens van de leerling zijn vermeld

Vermeld ten minste:

- *naam en geboortedatum*
- *groepsverloop*

0 De gegevens van de school zijn vermeld

Vermeld ten minste:

- *naam school, adres, postcode, plaats, telefoonnummer en BRIN*
- *naam contactpersoon*

0 Het dossier is ondertekend namens het bevoegd gezag

0 Informatie over een (eventueel) gediagnosticeerde leer- of ontwikkelingsstoornis is toegevoegd

_ Het lees-/spellingprobleem is omschreven

_ Een volledige uitdraai van het leerlingvolgsysteem is toegevoegd

_ Er zijn drie recente en achtereenvolgende meetmomenten weergegeven

_ Het criterium van achterstand is van toepassing op alle drie de meetmomenten

- De leerling behoort bij de 10% zwaksten (bv. E-score) vergeleken bij de normgroep voor LEZEN (woordniveau)

OF:

- De leerling behoort bij de 16% zwaksten voor LEZEN (woordniveau)

én bij de 10% zwaksten (bv. E-score) voor SPELLEN.

_ Er zijn aanvullende toetsgegevens opgenomen die het vermoeden van dyslexie ondersteunen

Denk aan:

- *Fonologische vaardigheden*
- *Letters benoemen*
- *Letters schrijven*
- *Technisch lezen*
- *Begrijpend lezen*
- *Begrijpend luisteren*

- *Woordenschat*

- *etc.*

_ Er zijn aanvullende observatie- of achtergrondgegevens van de leerling opgenomen

Denk aan:

- *Taak-/werkhouding en aanpakgedrag*

- *Strategiegebruik*

- *Familiegegevens*

- *Gegevens over de taalontwikkeling in groep 1/2*

- *etc.*

_ Elke interventieperiode omvat ongeveer 12 (effectieve) weken intensieve begeleiding

_ Per periode is minimaal 3 x 20 minuten per week intensieve begeleiding/interventie verzorgd

_ De intensieve begeleiding/interventie is uitgevoerd door een leerkracht en/of leesspecialist

_ De handelingsplannen waarin de inhoud van de intensieve begeleiding/interventie beschreven is, zijn toegevoegd

bijlage 2

Beste collega's,

Zoals jullie weten ben ik bezig met een onderzoek naar in hoeverre het dyslexieprotocol is ingevoerd op onze school. Daarvoor krijg je deze checklist. De gegevens zullen anoniem worden verwerkt en zullen uitgangspunt zijn om volgend jaar waar nodig stappen te zetten om risicoleerlingen bij 1/2 al zo vroeg mogelijk in beeld te krijgen, het aanbod, enz. aan te passen. Later dit schooljaar zal ik de resultaten van mijn onderzoek bekend maken. Je zou me enorm helpen als ik voor 1 maart deze enquête retour heb.

Bij voorbaat bedankt voor het invullen,

Mária van Leiisen

Checklist 1-2 (samengesteld met gebruikmaking van de actielijst uit het dyslexieprotocol 1/2)

De leerkracht

	ja	nee
Ik ben op de hoogte van de gangbare definitie van dyslexie.		
Ik ben op de hoogte van de recente theorie van beginnende geletterdheid.		
Ik ben bekend met de tussendoelen beginnende geletterdheid.		
Ik vind dat geletterdheid bij kleuters ertoe doet.		
Ik weet waarom aandacht voor dyslexie bij kleuters van belang is.		
Ik sta open voor nieuwe ontwikkelingen en probeer ze te gebruiken voor mijn eigen deskundigheidsbevordering.		
Ik informeer bij ouders of dyslexie in de familie voorkomt.		

Zet een kruisje bij het cijfer in dat de beste weergave is van jouw niveau over de stelling:

1. Dit is mij onbekend
2. Ik heb het startniveau
3. Ik zit in een proces van verandering
4. Ik ben hier ervaren in.

Inrichten van de leeromgeving

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik kan enkele kenmerken noemen waar ik bij het inrichten van een geletterde leeromgeving				
Ik weet wat ankers en routines zijn.				
Ik weet hoe ik ankers en routines kan inzetten om betekenisvolle activiteiten te creëren				
Ik houd rekening bij het plannen van routines aan welke tussendoelen deze gekoppeld zijn.				

Ik ben op de hoogte van het belang van een stimulerende leesomgeving thuis.				
Ik heb op school de beschikking over een ruime collectie boeken in verschillende genres.				
Ik combineer het gebruik van fictieve en non-fictieve boeken.				
Ik zorg dat er regelmatig nieuwe boeken in mijn klas staan.				
Ik heb in mijn klas een leeshoek ingericht waar leerlingen in alle rust kunnen lezen.				
Ik beschik in mijn klas over luisterteksten (op cd of cassette).				
Ik zorg ervoor dat de leerlingen in mijn klas kunnen beschikken over verschillend schrijfmateriaal, waaronder potloden, stempels en de computer.				
Ik zorg ervoor dat de leerlingen vrij toegang hebben tot lees- en schrijfmateriaal.				
Ik hang taalproducten op ooghoogte van de leerlingen.				
Ik heb verschillende labels en pictogrammen in mijn klas hangen.				
Ik heb de leeromgeving dusdanig ingericht dat de leerlingen gemakkelijk zelfstandig de materialen kunnen pakken die ze nodig hebben.				
Ik heb een ABC-muur of lettermuur in mijn klas.				
Ik maak gebruik van een digibord.				
Ik lees en schrijf regelmatig waar de leerlingen bij zijn.				
Ik zoek bij de invulling van de activiteiten aansluiting bij de belevingswereld van de leerlingen.				
Ik kan ouders enkele handreikingen bieden om een geletterde leeromgeving thuis te bevorderen.				
Ik stimuleer geletterdheid zeker ook bij kinderen waarbij thuis weinig aandacht is voor geletterde activiteiten.				

Het aanbod

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet wat de eerste zeven tussendoelen beginnende geletterdheid inhouden.				
Ik kan per tussendoel activiteiten bedenken die kunnen worden ingezet om de doelstellingen te bereiken.				
Ik heb zicht op de verschillende stadia in de schrijfontwikkeling.				
Ik weet wat er met de termen 'taalbewustzijn', 'fonologisch bewustzijn' en 'fonemisch bewustzijn' wordt bedoeld.				

Ik hanteer bij het vormgeven van de leerlijn de richtlijnen van de tussendoelen beginnende geletterdheid.				
---	--	--	--	--

Signalering

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik ben op de hoogte van de risicofactoren en signalen van leesproblemen/dyslexie die in groep 1 en 2 zichtbaar kunnen worden.				
Ik ken de inhoud van de Signaleringslijst voor Kleuters en de bijbehorende toetsen.				
Ik ben bekend met de genormeerde kleutertoetsen.				
Ik weet in welke routines het mogelijk is om signalen van dyslexie/leesproblemen te kunnen zien.				
Ik maak regelmatig aantekeningen van mijn observaties en registreer de resultaten van al mijn leerlingen.				
Ik maak gebruik van een signaleringslijst beginnende geletterdheid voor kleuters.				
Ik breng de kleurenbenoemsnelijkheid bij oudste kleuters in kaart.				
Ik maak gebruik van een toets om het niveau van fonemisch bewustzijn bij oudste kleuters te bepalen.				
Ik maak gebruik van een toets om het niveau van letters benoemen bij oudste kleuters te bepalen.				
Ik maak gebruik van een toets om het niveau van spontane spellingen bij oudste kleuters te bepalen.				
Ik stel individuele handelingsplannen op voor leerlingen die achterblijven in de ontwikkeling van beginnende geletterdheid.				
Ik roep bij ernstige stagnatie bij de beginnende geletterdheid de hulp van (externe) deskundigen in.				

Actiepunten Begeleiding

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet wat de voorschotbenadering inhoudt.				
Ik creëer extra leer- en oefenmomenten voor risicoleerlingen.				
Ik zorg dat de voorschotbenadering wordt ingezet bij het werken met risicokleuters.				
Ik bied de voorschotbenadering op een structurele manieren aan leerlingen aan.				
Ik zorg ervoor dat risicoleerlingen succeservaringen				

opdoen.				
Ik zet in mijn klas ICT-programma's in ter ondersteuning van de ontwikkeling van geletterdheid.				
Ik zorg ervoor dat risicoleerlingen geen uitzonderingspositie innemen.				
Ik geef de extra begeleiding zo veel mogelijk in aansluiting op de geletterde activiteiten die door de hele groep worden uitgevoerd.				

Actiepunten Overdracht

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet welke gegevens ik volgens het protocol nodig heb voor de leerlingoverdracht.				
Ik zorg voor afstemming tussen wat ik in de klas doe en wat de leesspecialist doet.				
Ik leg voor alle leerlingen de vaardigheden vast in een eindevaluatie aan het eind van het schooljaar.				
Ik maak voor leerlingen die extra begeleiding hebben gehad een leerlingrapport met daarin de toetsscores, de effecten van interventies en een advies voor het volgende schooljaar.				
Ik licht de leerlingdossiers mondeling toe in een overdrachtgesprek met de nieuwe leerkracht.				
Ik heb met de ouders/verzorgers van leerlingen die ik extra begeleid regelmatig contact om de inhoud van de begeleiding en de effecten daarvan te bespreken.				
Ik vraag mijn collega van groep 3 en de IB'er extra waakzaam te zijn voor de mogelijkheid van dyslexie wanneer leerlingen problemen hebben met de ontwikkeling van beginnende geletterdheid.				

Welke van onderstaande toetsen worden afgenomen? Zet een kruisje

	groep 1	groep 2
Kleurentoets voor kleuters		
Toets auditieve analyse voor kleuters		
Toets auditieve synthese voor kleuters		
Letters benoemen voor kleuters		
Invented spelling		
Taal voor Kleuters		
Toetsen voor beginnende geletterdheid		

Bijlage 3 Checklist groep 5 t/m 8 (hiervoor is o.a. de zelfbeoordelingslijst voor leerkrachten gebruikt bij het samenstellen)

Beste collega's,

Zoals jullie weten ben ik bezig met een onderzoek naar in hoeverre het dyslexieprotocol is ingevoerd op Den bijstere. Daarvoor krijg je deze checklist. De gegevens zullen anoniem worden verwerkt en zijn bedoeld om verbeterpunten m.b.t. het dyslexiebeleid in beeld te krijgen. Later dit schooljaar zal ik de resultaten van mijn onderzoek bekend maken. Je zou me enorm helpen als ik voor 1 maart deze enquête retour heb.

Bij voorbaat bedankt voor het invullen,

Mária van Leeuwen

De

leerkracht

	ja	nee
Ik ben op de hoogte van de gangbare definitie van dyslexie.		
Ik heb voldoende kennis van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie om het op een adequate manier toe te passen en ben in staat het te vertalen naar mijn eigen onderwijsleersituatie.		
Ik heb voldoende kennis van interventiemogelijkheden.		
Ik gebruik de cd-rom behorende bij het Protocol Leesproblemen en Dyslexie als bron bij het voorbereiden van de interventies.		
Ik heb voldoende theoretische kennis van lees-, spelling- en/of taalproblemen.		
Ik ben erop gericht om lees- en/of spellingproblemen te signaleren.		
Ik weet wat het stappenplan van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie inhouden.		
Ik signaleer lees- en/of spellingproblemen met behulp van het stappenplan van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie.		
Ik heb voldoende kennis van interventiemogelijkheden zoals beschreven in het protocol.		
Ik kan een individueel handelingsplan op- en bijstellen.		
Ik kan een groepsplan voor lezen en/of spelling opstellen en uitvoeren.		
Het Protocol Leesproblemen en dyslexie is ingevoerd in mijn onderwijs praktijk.		
Ik sta open voor nieuwe ontwikkelingen en probeer ze te gebruiken voor mijn eigen deskundigheidsbevordering.		

Zet een kruisje bij het cijfer in dat de beste weergave is van jouw niveau over de stelling:

1. Deze werkwijze is mij onbekend
2. Ik heb het startniveau

3. Ik zit in een proces van verandering
4. Ik ben hier ervaren in.

de leeromgeving en aanbod

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik stimuleer zelfstandig en taakgericht werken in mijn klas.				
Ik maak gebruik van het directe instructiemodel.				
Ik geef mijn leerlingen voldoende verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces en product.				
Ik werk geleidelijk samen met de leerlingen aan routines en afspraken zodat de leerlingen steeds zelfstandiger kunnen werken en steeds beter om kunnen gaan met uitgestelde aandacht.				
Door mijn organisatie in de groep kan ik voldoende mogelijkheden creëren om een kleine groep of individuele leerlingen extra te begeleiden.				
Ik pas de materialen aan op de individuele behoeften en interesses van een kind.				
Ik draag er zorg voor dat mijn lesstof gedifferentieerd aan bod komt.				
De leeromgeving is overzichtelijk en ordelijk ingericht zodat de leerlingen zelfstandig hun materialen kunnen pakken die zij nodig hebben.				
Ik heb op school de beschikking over een ruime collectie boeken in verschillende genres.				
Ik combineer het gebruik van fictieve en non-fictieve boeken.				
Ik zorg dat er regelmatig nieuwe boeken in mijn klas staan.				
Ik maak gebruik van een digibord				

Toetsen en signalering

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik toets alle leerlingen met een D- en E-score voor CITO lezen (tempo, AVI) door om hun problemen te kunnen analyseren.				
Ik maak regelmatig observaties van de leerlingen en stel mijn handelen hierop af.				
Ik kan de organisatie van de toetsmomenten dusdanig regelen dat ik zelf de toetsafname kan uitvoeren.				
Ik creëer extra leer- en oefenmomenten voor leerlingen met dyslexie				
Ik bied waar mogelijk toetsen aan met een voorgelezen versie (bijv. begrijpend lezen).				

Ik geef leerlingen met dyslexie extra tijd voor toetsen.				
Indien een leerling er baat bij heeft dat een toets vergroot is, zorg ik ervoor dat deze aanwezig is.				
Ik markeer in een werk (bijv. bij wereldoriëntatie) van een leerling met dyslexie geen spellingsfouten.				
Ik laat leerlingen met dyslexie spellingstoetsen maken of op de computer.				
Ik maak regelmatig analyses bij spelling- en leestoetsen en stem mijn handelen daarop af.				

Samenwerking met collega's

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik overleg met mijn (duo/parallel) collega en wissel ideeën uit met de bedoeling het taalonderwijs binnen onze school steeds verder te ontwikkelen.				
Ik bied mijn collega's mogelijkheden om mijn les te bezoeken tijdens een taal-, spelling of leesles sta daarbij open voor feedback.				
Ik ben in staat om te reflecteren en indien nodig hulp in te roepen bij de IB'er.				

Begeleiding

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik geef taalzwakke leerlingen voldoende zelfvertrouwen.				
Ik laat leerlingen waar mogelijk werken met compenserende materialen bijv. Kurz Weil, vergrote teksten, enz.				
Door mijn organisatie in de groep kan ik voldoende mogelijkheden gedurende de dag creëren om ongestoord een kleine groep of individuele leerlingen te begeleiden.				
Ik ben in staat tot instructie in de kleine groep met leerlingen die leesproblemen hebben.				
Ik ben in staat tot instructie in de kleine groep met leerlingen met spellingproblemen.				
Ik zorg ervoor dat kinderen met een dyslexieverklaring een voor te lezen tekst hebben voorbereid of overleg met hen hierover.				
Ik zorg dat kinderen met dyslexieverklaring voor een begrijpend lezen-les de tekst al (eventueel met een maatje) hebben gelezen.				
Ik heb een aantal vaste momenten in de week waarin ik extra begeleiding geef aan taalzwakke leerlingen.				
Ik zorg ervoor dat risicoleerlingen succeservaringen				

opdoen.				
Ik verminder voor een leerling met ernstige dyslexie het aantal pagina's dat hij moet maken bij stelwerk en werkstukken.				
Ik zet in mijn klas ICT-programma's (zoals Kurz Weil, daisy-speler) in ter ondersteuning van de ontwikkeling van mijn lesprogramma.				
Ik zorg ervoor dat leerlingen met dyslexie geen uitzonderingspositie innemen.				
Ik geef de extra begeleiding zo veel mogelijk in aansluiting op de activiteiten die door de hele groep worden uitgevoerd.				
Ik neem bij stagnatie van het leerproces contact op met een leesspecialist.				

Overdracht

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet welke gegevens ik volgens het protocol nodig heb voor de leerlingoverdracht.				
Ik zorg voor afstemming tussen wat ik in de klas doe en wat de leesspecialist (RT'er) doet.				
Ik leg voor alle leerlingen de vaardigheden vast in een eindevaluatie aan het eind van het schooljaar.				
Ik heb voor alle leerlingen met een dyslexieverklaring een dyslexiekaart waarop specifieke handelingsadviezen zijn genoteerd.				
Ik maak voor leerlingen die extra begeleiding hebben gehad een leerlingrapport met daarin de toetsscores, een weergave van de leesmotivatie, de effecten van interventies en een advies voor het volgend schooljaar.				
Ik licht de leerlingdossiers mondeling toe in een overdrachtgesprek met de nieuwe leerkracht.				

Het aanbod

	nooit	soms	vaak	altijd
Ik heb de mogelijkheid om leerlingen met dyslexie voor alle taken extra tijd te geven.				
Ik zorg ervoor dat een leerling met ernstige dyslexie de tekst krijgt voorgelezen. (eventueel met een				

maatje)				
Ik stimuleer het gebruik van de spellingcontrole op de computer.				

De ouders

	nooit	soms	vaak	altijd
Ik houd de ouders van leerlingen met lees- en spellingproblemen regelmatig op de hoogte van de vorderingen van hun kind.				
In overleg met de ouders wordt soms ook thuis gewerkt aan de lees- en spellingproblemen. Ik stel dan een programma samen.				
Ik heb met de ouders/verzorgers van leerlingen die ik extra begeleid regelmatig contact om de inhoud van de begeleiding en de effecten daarvan te bespreken.				

Heb je nog opmerkingen over hoe er gewerkt wordt met dyslectische kinderen ?

Tips?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 4 Interview leerkrachten groep 3 en 4

1. Wat zijn volgens jou de belangrijkste vaardigheden van een leerkracht m.b.t. het herkennen van dyslexie?
2. Hoe is het protocol hier op school ingevoerd? Aan welke onderdelen wordt het meest aandacht besteed?
3. Hoe vaak raadpleeg je het protocol zelf?
4. Welke kennis heb je nodig als leerkracht om een kind met ernstige leesproblemen/ mogelijke dyslexie te begeleiden? Wanneer ga je naar een IB'er?
5. Welke vervolgstappen zet je als een kind uitvalt op de herfstsignalering? Gaat dat bij alle toetsmomenten zo in zijn werk? Maak je zelf analyses als een kind D/E scoort?
6. Op welk moment ga je in gesprek met ouders?
7. Hoe vindt de overdracht plaats tussen 2 en 3? Worden daarbij ook gegevens doorgegeven i.v.m. mogelijk risico op dyslexie?
8. Zo ja? Hoe is dit dan vastgelegd?
9. Hoe leg je zelf gegevens vast?
10. Welke begeleiding organiseer je in de groep voor een kind dat meteen al uitvalt bij aanvankelijk lezen? Stel je zelf een handelings- of groepsplan op?
11. Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders?
12. Op welke punten is er volgens jou nog verbetering nodig in het werken met het protocol?

Bijlage 5 Interview met IB'er

1. Wat zijn volgens jou de belangrijkste vaardigheden van een leerkracht m.b.t. het herkennen van dyslexie? Hoe houd jij dit in het vizier?
2. Hoe is het protocol hier op school ingevoerd? Aan welke onderdelen wordt het meest aandacht besteed?
3. Hoe vind je de signalering van mogelijke dyslexie op dit moment?
4. Hoe zit het precies met de toetskalender? (AVI en DMT worden niet bij iedereen afgenomen?)
5. Hoe vaak raadpleeg je het protocol zelf?
6. Welke stappen zet jij als IB'er om het werken volgens het protocol door leerkrachten te bevorderen?
7. Op welk moment zou er een gesprek met ouders moeten plaatsvinden?
8. Hoe vindt de overdracht plaats tussen 2 en 3? Worden daarbij ook gegevens doorgegeven i.v.m. mogelijk risico op dyslexie?
9. Zo ja? Hoe is dit dan vastgelegd?
10. Hoe leg je zelf gegevens vast? Of doen dit de leerkrachten?
11. Welke begeleiding organiseer je voor een kind dat meteen al uitvalt bij aanvankelijk lezen? Stel je zelf een handelings- of groepsplan op of doet de leerkracht?
12. Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders? En is dit altijd een leesspecialist?
13. In hoeverre bepalen de eisen van zorgverzekering wat er hier op school m.b.t. dyslexie gedaan wordt?
14. Op welke punten is er volgens jou nog verbetering nodig in het werken met het protocol?

Bijlage 6 Interview met leerkracht 3-4 no. 1

1. Wat zijn volgens jou de belangrijkste vaardigheden van een leerkracht m.b.t. het herkennen van dyslexie?

Inzicht m.b.t het leesproces.

Een totaalbeeld van het kind waarin het vluchtgedrag wordt meegenomen en hoe is zijn structurering

2. Hoe is het protocol hier op school ingevoerd? Aan welke onderdelen wordt het meest aandacht besteed?

Er wordt heel veel aandacht besteed aan uitslagen van de CITO. Herst- en wintersignalering.

“Als een kind na de kerstvakantie alle letters kwijt is. En dit na een week nog niet terug is dan is dat een duidelijk signaal.”

3. Hoe vaak raadpleeg je het protocol zelf?

Bijna nooit, ik vraag het aan iemand die er verstand van heeft. Ik weet dat er zo'n boek is, maar vraag me niet hoe het er uit ziet. Ik maak een vergelijking met wat ik eerder gezien heb.

4. Welke kennis heb je nodig als leerkracht om een kind met ernstige leesproblemen/ mogelijke dyslexie te begeleiden? Wanneer ga je naar een IB'er?

- *Specialistische kennis over auditieve oefeningen.*
- *Ik geef veel mondeling informatie*
- *Veel oefeningen met letters*
- *Letters van woorden springen*
- *Begrippen oefenen als vooraan/ in het midden/ achteraan*
- *Discrimineren*
- *Kinderen succeservaringen geven.*

5. Welke vervolgstappen zet je als een kind uitvalt op de herfstsignalering? Gaat dat bij alle toetsmomenten zo in zijn werk? Maak je zelf analyses als een kind D/E scoort?

Bij veilig leren lezen komen er vanzelf adviezen uit na een signalering en voor welke kinderen.

6. Op welk moment ga je in gesprek met ouders?

Vaak al in november als het leesproces niet op gang wordt. Ik denk dan vaak het blijft niet hangen, concentratie is snel weg. Ik zeg dan dat het leesproces niet goed verloopt. Vraag aan ouders wat ze thuis zelf doen: "Leest u thuis voor?" Na de wintersignalering wordt dit gesprek herhaald.

7. Hoe vindt de overdracht plaats tussen 2 en 3? Worden daarbij ook gegevens doorgegeven i.v.m. mogelijk risico op dyslexie?

Bij de overgang gaat het vooral om gedrag en kijken we naar de KIJK-uitdraai. Gegevens over mogelijk dyslexie worden zelden doorgegeven.

8. Zo ja? Hoe is dit dan vastgelegd?

Dit is niet vastgelegd.

9. Hoe leg je zelf gegevens vast?

Via de signalering van Veilig leren lezen. In PDR benoem ik eventueel signalen.

10. Welke begeleiding organiseer je in de groep voor een kind dat meteen al uitvalt bij aanvankelijk lezen? Stel je zelf een handelings- of groepsplan op? *Het groepsplan maak ik zelf m.b.v. de adviezen uit de signaleringen van Veilig leren lezen. HP wordt gemaakt door de IB'er. Soms bij 'echte' dyslectische kinderen doet zij ook de RT.*

11. Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders?

Meestal de leerkracht zelf en soms een RT'er. Een leerkrachtondersteuner is niet altijd praktisch want deze heeft niet voldoende kennis.

12. Op welke punten is er volgens jou nog verbetering nodig in het werken met het protocol?

Signalering in 1-2

Vanuit IB meer ideeën volgens het protocol

Communicatie vanuit het SOM: ik mag niet zeggen dat een kind dyslectische kenmerken heeft. Er kan pas in groep 4 een onderzoek worden gestart.

interview leerkrachten groep 3 en 4 no. 2

1. Wat zijn volgens jou de belangrijkste vaardigheden van een leerkracht m.b.t. het herkennen van dyslexie?

Dat je signalen herkent, bijv. het omkeren van letters ie-ei, b-d. Maar ook in het totaalbeeld dat het automatiseren bij rekenen zo langzaam verloopt.

Kennis van het protocol

Goed afwegen welke stappen je neemt in het leesproces: de juiste volgorde en het juiste moment.

2. Hoe is het protocol hier op school ingevoerd? Aan welke onderdelen wordt het meest aandacht besteed?

Ik ben er niet zo in thuis.

Zo vervelend dat de achterstand 1 jaar moet zijn voordat er iets gebeurt.

Dyslectische kenmerken mag je nog niet zeggen. Wel moet je zorgen voor verlengde instructie

3. Hoe vaak raadpleeg je het protocol zelf?

Nooit

4. Welke kennis heb je nodig als leerkracht om een kind met ernstige leesproblemen/ mogelijke dyslexie te begeleiden? Wanneer ga je naar een IB'er?

Kennis over het leesproces: dat je goed in beeld hebt wanneer ze iets moeten kennen. Ik ga eerst in de klas heel veel herhalen en geef verlengde instructie.

Veel flitsen en bij geen resultaat dan in gesprek met IB'er en daarna pas ouders.

5. Welke vervolgstappen zet je als een kind uitvalt op de herfstsignalering? Gaat dat bij alle toetsmomenten zo in zijn werk? Maak je zelf analyses als een kind D/E scoort?

Dan stap ik terug naar de vorige kernen. Risicolezers ga ik dan, dat zit ook in veilig leren lezen, terugtoetsen. Waar zijn de hiaten: dat probeer ik weg te werken met leesladder en flitsen.

Veilig leren lezen geeft foutenanalyses en de omklappingen erbij. Zelf kijk ik

*bij leestoetsen ook hoe ze iets lezen. Dit noteer ik ook bijv. hak i.p.v. haak.
Vanuit Veilig leren lezen komen dan handelingsadviezen.
Daarnaast extra: Ouders die flitsen, groep 4-leerlingen die met de groep 3
leerlingen lezen.*

6. Op welk moment ga je in gesprek met ouders?
*Niet te vroeg, ik kijk eerst of de kinderen blijven uitvallen ook na extra hulp.
Als er echt iets aan de hand is dan ga ik in gesprek met ouders.*
7. Hoe vindt de overdracht plaats tussen 2 en 3? Worden daarbij ook gegevens
doorgegeven i.v.m. mogelijk risico op dyslexie?
*Overdracht is verschillend, de ene leerkracht geeft ook CITO-gegevens door
een andere niet. Deze gegevens kloppen niet altijd met hoe een leerling gaat
presteren. Heel soms wordt doorgegeven dat een leerling moeite met letters
heeft.*
8. Zo ja? Hoe is dit dan vastgelegd?
*Soms op de formulieren van de leerlingenbespreking en soms wordt het
alleen verteld.*
9. Hoe leg je zelf gegevens vast?
In PDR maak ik aantekeningen bijv. over extra huiswerk voor lezen.
10. Welke begeleiding organiseer je in de groep voor een kind dat meteen al
uitvalt bij aanvankelijk lezen? Stel je zelf een handelings- of groepsplan op?
*HP wordt opgesteld samen met de IB'er. Ik geef dan aan wat er aan bod komt
in de komende periode en daar kan aangewerkt worden.
Ook een groepsplan wordt op gesteld samen met de IB'er. Er staan al
adviezen in Veilig leren lezen.*
11. Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders?
Een RT'er. Verlengde instructie doe ik zelf in de klas.

12. Op welke punten is er volgens jou nog verbetering nodig in het werken met het protocol?

"Meer werken met het protocol".

Interview leerkrachten groep 3 en 4 no. 3

1. Wat zijn volgens jou de belangrijkste vaardigheden van een leerkracht m.b.t. het herkennen van dyslexie?
Op de hoogte zijn met waar leerlingen moeite mee hebben.
Op de hoogte zijn van remediërende middelen en diagnosticerende middelen.
Kunnen observeren volgens het protocol.
2. Hoe is het protocol hier op school ingevoerd? Aan welke onderdelen wordt het meest aandacht besteed?
Er wordt vooral ingezet op CITO en AVI.
Ik heb niet gemerkt dat wordt gezegd, doe zus of doe zo.
3. Hoe vaak raadpleeg je het protocol zelf?
Ik heb zelf al een aantal keren gelezen over:
gesprekken met ouders
gezocht naar criteria
gezocht naar remediërend materiaal
4. Welke kennis heb je nodig als leerkracht om een kind met ernstige leesproblemen/ mogelijke dyslexie te begeleiden? Wanneer ga je naar een IB'er?
Ik ga naar de IB'er voor een second opinion en kennis over remediërend materiaal.
5. Welke vervolgstappen zet je als een kind uitvalt op de herfstsignalering? Gaat dat bij alle toetsmomenten zo in zijn werk? Maak je zelf analyses als een kind D/E scoort?
Een voorbeeld van wat ik pas heb gedaan: Ik neem de CITO af, vervolgens AVI en DMT. Ik wil ze zelf horen lezen. Vervolgens ook nog gekeken bij spelling. Ik heb ook geobserveerd bij estafette lezen. Ik heb een PI-dictee afgenomen en vervolgens een foutenanalyse.

6. Op welk moment ga je in gesprek met ouders?
Meteen als ik denk dat er problemen zijn. Ik geef dan bijv. adviezen over lezen thuis.
7. Hoe vindt de overdracht plaats tussen 2 en 3? Worden daarbij ook gegevens doorgegeven i.v.m. mogelijk risico op dyslexie?
Vermoedens m.b.t. dyslexie worden doorgesproken. Dyslexie/leesproblemen is nog niet altijd duidelijk.
8. Zo ja? Hoe is dit dan vastgelegd?
In PDR.
9. Hoe leg je zelf gegevens vast?
Ik maak een handelingsplan, hier worden de foutenanalyses in verwerkt.
10. Welke begeleiding organiseer je in de groep voor een kind dat meteen al uitvalt bij aanvankelijk lezen?
Technisch lezen: estafettegroepjes en flitsen door ouders. Voor spelling: ambrasoft pakket.
Stel je zelf een handelings- of groepsplan op?
Ik stel zelf HP op op papier omdat ik dit in PDR nog niet beheers.
11. Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders?
Ikzelf soms of de leerkrachtondersteuner.
De zwakke lezer werken met de leerkrachtondersteuner. Dit heeft te maken met de organisatie.
12. Op welke punten is er volgens jou nog verbetering nodig in het werken met het protocol?
Protocol bespreken met alle leerkrachten
Stappen met IB'er doorspreken m.b.t. risicokinderen
Leerkracht moet begeleid worden in werken met het protocol
Handelingsplannen evalueren
Screeningslijst voor dyslexie

Interview met IB'er

1. Wat zijn volgens jou de belangrijkste vaardigheden van een leerkracht m.b.t. het herkennen van dyslexie? Hoe houd jij dit in het vizier?
De leerkracht moet kijken en luisteren naar wat een kind doet. Hij moet het type fout kunnen plaatsen. Als een kind steeds dezelfde fouten maakt, moeten de alarmbellen gaan rinkelen.
Dit houdt in dat hij goed moet weten hoe het leesproces verloopt. En zijn elementaire leesvaardigheden onbeheerst dan betekent dat dat daar geoefend moet worden. Er moet een stapje terug worden gedaan. Ik vraag me af of dat voldoende gedaan wordt.
2. Hoe is het protocol hier op school ingevoerd? Aan welke onderdelen wordt het meest aandacht besteed?
Er zijn boeken gekocht en deze zijn in de kast gezet. Ik vind wel dat leerkrachten hierbij zelf ook verantwoordelijkheid hebben.
3. Hoe vind je de signalering van mogelijke dyslexie op dit moment?
Volgens mij wordt er alleen maar n.a.v. toetsen gesignaleerd. Het nadeel is dat een leerkracht niet alle leerlingen hardop leert lezen. En de doorgaande lijn wordt uit het oog verloren: een slechte toets, jammer we gaan er harder tegen aan. Er vindt weinig analyse plaats van fouten en van wat er wel goed gaat. Ook wordt vaak de combinatie van spelling en lezen niet snel geconstateerd dat gebeurt dan bijv. pas als een kind in de zorgbespreking ter sprake komt.
4. Hoe zit het precies met de toetskalender? (AVI en DMT worden niet bij iedereen afgenomen?)
Op aanraden van de inspectie is pas besloten om toch bij alle kinderen van 4, 5 en 6 AVI en DMT af te nemen.
5. Hoe vaak raadpleeg je het protocol zelf?
Nog niet vaak geraadpleegd: nu zijn er nieuwe boeken.
6. Welke stappen zet jij als IB'er om het werken volgens het protocol door leerkrachten te bevorderen?

Op het moment dat een lrt. denkt dat er iets aan de hand is, ook bij kleuters dan kom ik in beeld.

7. Op welk moment zou er een gesprek met ouders moeten plaatsvinden?
Meteen als leerkrachten iets zien, kan dit benoemd worden bij ouders. Dit gebeurt ook.
8. Hoe vindt de overdracht plaats tussen 2 en 3? Worden daarbij ook gegevens doorgegeven i.v.m. mogelijk risico op dyslexie?
*Er zijn goede afspraken over wat een kind moet kunnen bij de overgang van 2 naar 3. De overdracht is meer een persoonlijke dan een cognitieve.
Als een kind nog niet kan hakken en plakken wordt dit gemeld.
Ook wordt er bij de kleuters nu al vaker gewerkt volgens een groepsplan. De leerkrachten zijn zich meer bewust.*
9. Zo ja? Hoe is dit dan vastgelegd?
Het wordt vastgelegd in KIJK, en besproken bij de leerlingenbespreking en komt dan vervolgens in PDR. En waar nodig staat het ook nog in een handelingsplan.
10. Hoe leg je zelf gegevens vast? Of doen dit de leerkrachten?
Handelingsplan wordt soms gemaakt door de leerkracht, soms een vraag naar de IB'er. Als er bij de kleuters al signalen zijn, wordt er meteen een handelingsplan geschreven.
11. Welke begeleiding organiseer je voor een kind dat meteen al uitvalt bij aanvankelijk lezen? Stel je zelf een handelings- of groepsplan op of doet de leerkracht?
zie 10. Het streven is dat individuele begeleiding zo mogelijk plaatsvindt door de eigen leerkracht. Deze weet precies welke termen zij gewoonlijk gebruikt.
12. Wie werkt er met dit handelingsplan? Jijzelf of iemand anders? En is dit altijd een leesspecialist?
Zie 11.
13. In hoeverre bepalen de eisen van zorgverzekering wat er hier op school m.b.t. dyslexie gedaan wordt?
Bij één kind is dit overwogen. Extra toetsen worden dan afgenomen omdat dit nodig

is voor aanmelding bij Fontys Fides. Als zij denken dat behandeling nodig is, starten zij een nieuw onderzoek en dit wordt in rekening gebracht bij de zorgverzekering.

14. Op welke punten is er volgens jou nog verbetering nodig in het werken met het protocol?

Over het dyslexiebeleid denkt de IB'er dat er eerder aan de bel moet worden getrokken en dat er eerder gestart moet worden met intensieve begeleiding. Er moet niet te snel gezegd worden: dit kind is toch dyslectisch maar er moet juist naar passend materiaal worden gezocht. Zo kan voorkomen worden dat een kind pas in groep 7 een dyslexieverklaring krijgt. Ideeën: leesmaatjes, compensatie, Kurz Weil, een kind een tekst laten typen op de computer.

Een leerkracht moet weten om welke fouten een kwalitatieve analyse wordt te weinig toegepast.

Bijlage 8

CITO leerlingvolgsysteem toetskalender 10-11							
Groep/toets	dec	jan	febr	mrt	apr	mei	jun
Groep 2							
TVK		M2					
Ordenen		M2					
Groep 3							
Leestechiek			M3			E3	
AVI			M3			E3	
Leestempo - Leestempo extra						E3	
Begrijpend lezen						E3 start	
Woordenschat			M3			E3	
Spelling			M3			E3	
Rekenen-Wiskunde			M3			E3	
Groep 4							
Technisch lezen			M4			E4	
AVI			M4			E4	
Begrijpend lezen		M4				E4 ?	
Woordenschat			M4			E4	
Spelling			M4			E4	
Rekenen-Wiskunde			M4			E4	
Groep 5							
Leestempo - Leestempo extra		M5/E5 M5/E5 extra					
AVI			M5			E5	
Begrijpend lezen		M5					
Spelling			M5			E5	
Woordenschat			M5			E5	
Rekenen-Wiskunde			M5			E5	
Groep 6							
Leestempo - Leestempo extra		M6/E6 M6/E6 extra					
AVI			M6			E6	
Begrijpend lezen		M6					
Spelling			M6				
Rekenen-Wiskunde			M6				
Woordenschat			M6				
Entreetoets						X	
Groep 7							
Leestempo - Leestempo extra		M7/E7 M7/E7 extra					
AVI			M7			E7	
Toets begrijpend lezen		M7					
SVS 3 Spelling			M7				
Rekenen-Wiskunde			M7				
Entreetoets						X	
Groep 8							
AVI			M8				

Eindtoets			X			
Opmerkingen						
TVK:	bij zwakke score: ook Ordenen afnemen					
DMT groep 3:	winter- lente- en eindsignalering van VLL					
DMT groep 4 t/m 7:	bij D- en E-scores Technisch Lezen: DMT + AVI afnemen deze kunnen afgenomen worden in de maanden april, mei of juni					
Entreetoetsen gr 6 en 7:	bij middentoetsen de A-versie afnemen; bij de eindtoetsen de					
AVI	B-versie afnemen					

Bijlage 9 Alle verzamelde resultaten op checklist 1-2

Checklist 1-2 (samengesteld met gebruikmaking van de actielijst uit het dyslexieprotocol 1/2)

De leerkracht

	ja	twijfel	nee
Ik ben op de hoogte van de gangbare definitie van dyslexie.	4		2
Ik ben op de hoogte van de recente theorie van beginnende geletterdheid.	6		
Ik ben bekend met de tussendoelen beginnende geletterdheid.	4	1	1
Ik vind dat geletterdheid bij kleuters ertoe doet.	5	1	
Ik weet waarom aandacht voor dyslexie bij kleuters van belang is.	6		
Ik sta open voor nieuwe ontwikkelingen en probeer ze te gebruiken voor mijn eigen deskundigheidsbevordering.	6		
Ik informeer bij ouders of dyslexie in de familie voorkomt.	1		5

Inrichten van de leeromgeving

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik kan enkele kenmerken noemen waar ik bij het inrichten van een geletterde leeromgeving			1	5
Ik weet wat ankers en routines zijn.				6
Ik weet hoe ik ankers en routines kan inzetten om betekenisvolle activiteiten te creëren				6
Ik houd rekening bij het plannen van routines aan welke tussendoelen deze gekoppeld zijn.		1	1	4
Ik ben op de hoogte van het belang van een stimulerende leesomgeving thuis.			1	5
Ik heb op school de beschikking over een ruime collectie boeken in verschillende genres.			2	4
Ik combineer het gebruik van fictieve en non-fictieve boeken.			2	4
Ik zorg dat er regelmatig nieuwe boeken in mijn klas staan.				6
Ik heb in mijn klas een leeshoek ingericht waar leerlingen in alle rust kunnen lezen.			1	5
Ik beschik in mijn klas over luisterteksten (op cd of cassette).		3	2	1
Ik zorg ervoor dat de leerlingen in mijn klas kunnen beschikken over verschillend schrijfmateriaal, waaronder potloden, stempels en de computer.				6
Ik zorg ervoor dat de leerlingen vrij toegang hebben tot lees- en schrijfmateriaal.				6
Ik hang taalproducten op ooghoogte van de leerlingen.				6

Ik heb verschillende labels en pictogrammen in mijn klas hangen.			1	5
Ik heb de leeromgeving dusdanig ingericht dat de leerlingen gemakkelijk zelfstandig de materialen kunnen pakken die ze nodig hebben.				6
Ik heb een ABC-muur of lettermuur in mijn klas.		2	1	3
Ik maak gebruik van een digibord.	1	5		
Ik lees en schrijf regelmatig waar de leerlingen bij zijn.				6
Ik zoek bij de invulling van de activiteiten aansluiting bij de belevingswereld van de leerlingen.				6
Ik kan ouders enkele handreikingen bieden om een geletterde leeromgeving thuis te bevorderen.			1	5
Ik stimuleer geletterdheid zeker ook bij kinderen waarbij thuis weinig aandacht is voor geletterde activiteiten.		1		5

Het aanbod

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet wat de eerste zeven tussendoelen beginnende geletterdheid inhouden.	3	1	1	1
Ik kan per tussendoel activiteiten bedenken die kunnen worden ingezet om de doelstellingen te bereiken.	3	1	1	1
Ik heb zicht op de verschillende stadia in de schrijfontwikkeling.		1	2	3
Ik weet wat er met de termen 'taalbewustzijn', 'fonologisch bewustzijn' en 'fonemisch bewustzijn' wordt bedoeld.	1	1	2	2
Ik hanteer bij het vormgeven van de leerlijn de richtlijnen van de tussendoelen beginnende geletterdheid.	1	1	2	2

Signalering

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik ben op de hoogte van de risicofactoren en signalen van leesproblemen/dyslexie die in groep 1 en 2 zichtbaar kunnen worden.	1	1	1	3
Ik ken de inhoud van de Signaleringslijst voor Kleuters en de bijbehorende toetsen.	4	1	1	
Ik ben bekend met de genormeerde kleutertoetsen.	1	1	1	3
Ik weet in welke routines het mogelijk is om signalen van dyslexie/leesproblemen te kunnen zien.	1	2	1	2
Ik maak regelmatig aantekeningen van mijn	1		2	3

observaties en registreer de resultaten van al mijn leerlingen.				
Ik maak gebruik van een signaleringslijst beginnende geletterdheid voor kleuters.	3		1	2
Ik breng de kleurenbenoemsnelheid bij oudste kleuters in kaart.	6			
Ik maak gebruik van een toets om het niveau van fonemisch bewustzijn bij oudste kleuters te bepalen.	6			
Ik maak gebruik van een toets om het niveau van letters benoemen bij oudste kleuters te bepalen.	6			
Ik maak gebruik van een toets om het niveau van spontane spellingen bij oudste kleuters te bepalen.	6			
Ik stel individuele handelingsplannen op voor leerlingen die achterblijven in de ontwikkeling van beginnende geletterdheid.	1		2	3
Ik roep bij ernstige stagnatie bij de beginnende geletterdheid de hulp van (externe) deskundigen in.	1		1	4

Actiepunten Begeleiding

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet wat de voorschotbenadering inhoudt.	4		1	1
Ik creëer extra leer- en oefenmomenten voor risicoleerlingen.	2		1	3
Ik zorg dat de voorschotbenadering wordt ingezet bij het werken met risicokleuters.	4		2	
Ik bied de voorschotbenadering op een structurele manieren aan leerlingen aan.	3	1	2	
Ik zorg ervoor dat risicoleerlingen succeservaringen opdoen.	1		2	3
Ik zet in mijn klas ICT-programma's in ter ondersteuning van de ontwikkeling van geletterdheid.	1	2	2	1
Ik zorg ervoor dat risicoleerlingen geen uitzonderingspositie innemen.	1		2	3
Ik geef de extra begeleiding zo veel mogelijk in aansluiting op de geletterde activiteiten die door de hele groep worden uitgevoerd.			2	4

Actiepunten Overdracht

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet welke gegevens ik volgens het protocol nodig heb voor de leerlingoverdracht.	1		1	4
Ik zorg voor afstemming tussen wat ik in de klas doe en wat de leesspecialist doet.	6			
Ik leg voor alle leerlingen de vaardigheden vast in	1		2	3

een indevaluatie aan het eind van het schooljaar.				
Ik maak voor leerlingen die extra begeleiding hebben gehad een leerlingrapport met daarin de toetsscores, de effecten van interventies en een advies voor het volgend schooljaar.	2		2	2
Ik licht de leerlingdossiers mondeling toe in een overdrachtgesprek met de nieuwe leerkracht.	2			4
Ik heb met de ouders/verzorgers van leerlingen die ik extra begeleid regelmatig contact om de inhoud van de begeleiding en de effecten daarvan te bespreken.	1		1	2
Ik vraag mijn collega van groep 3 en de IB'er extra waakzaam te zijn voor de mogelijkheid van dyslexie wanneer leerlingen problemen hebben met de ontwikkeling van beginnende geletterdheid.	1		4	1

Welke van onderstaande toetsen worden afgenomen? Zet een kruisje

	groep 1	groep 2
Kleurentoets voor kleuters		
Toets auditieve analyse voor kleuters		
Toets auditieve synthese voor kleuters		
Letters benoemen voor kleuters		
Invented spelling		
Taal voor Kleuters	x	x
Toetsen voor beginnende geletterdheid		

Scores op **Checklist groep 5 t/m 8** (hiervoor is o.a. de zelfbeoordelingslijst voor leerkrachten gebruikt bij het samenstellen)

De leerkracht

	ja	twijfel	nee
Ik ben op de hoogte van de gangbare definitie van dyslexie.	3	1	
Ik heb voldoende kennis van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie om het op een adequate manier toe te passen en ben in staat het te vertalen naar mijn eigen onderwijsleersituatie.	1	1	2
Ik heb voldoende kennis van interventiemogelijkheden.	2	1	1
Ik gebruik de cd-rom behorende bij het Protocol Leesproblemen en Dyslexie als bron bij het voorbereiden van de interventies.			4
Ik heb voldoende theoretische kennis van lees-, spelling- en/of taalproblemen.	3	1	
Ik ben erop gericht om lees- en/of spellingproblemen te signaleren.	2	1	1
Ik weet wat het stappenplan van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie inhouden.			4
Ik signaleer lees- en/of spellingproblemen met behulp van het stappenplan van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie.		1	3
Ik heb voldoende kennis van interventiemogelijkheden zoals beschreven in het protocol.	1	1	2
Ik kan een individueel handelingsplan op- en bijstellen.	4		
Ik kan een groepsplan voor lezen en/of spelling opstellen en uitvoeren.	4		
Het Protocol Leesproblemen en dyslexie is ingevoerd in mijn onderwijs praktijk.		1	3
Ik sta open voor nieuwe ontwikkelingen en probeer ze te gebruiken voor mijn eigen deskundigheidsbevordering.	4		

de leeromgeving en aanbod

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik stimuleer zelfstandig en taakgericht werken in mijn klas.			2	2
Ik maak gebruik van het directe instructiemodel.		2	1	1
Ik geef mijn leerlingen voldoende verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces en product.		1	2	1
Ik werk geleidelijk samen met de leerlingen aan routines en afspraken zodat de leerlingen steeds zelfstandiger kunnen werken en steeds beter om kunnen gaan met uitgestelde aandacht.		1	2	1
Door mijn organisatie in de groep kan ik voldoende mogelijkheden creëren om een kleine groep of individuele leerlingen extra te begeleiden.			2	2
Ik pas de materialen aan op de individuele behoeften en interesses van een kind.		1	2	1
Ik draag er zorg voor dat mijn lesstof gedifferentieerd aan bod komt.			3	1

De leeromgeving is overzichtelijk en ordelijk ingericht zodat de leerlingen zelfstandig hun materialen kunnen pakken die zij nodig hebben.				4
Ik heb op school de beschikking over een ruime collectie boeken in verschillende genres.	1	1		2
Ik combineer het gebruik van fictieve en non-fictieve boeken.	2		1	1
Ik zorg dat er regelmatig nieuwe boeken in mijn klas staan.			2	2
Ik maak gebruik van een digibord			2	2

Toetsen en signalering

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik toets alle leerlingen met een D- en E-score voor CITO lezen (tempo, AVI) door om hun problemen te kunnen analyseren.		2	1	1
Ik maak regelmatig observaties van de leerlingen en stel mijn handelen hierop af.		1	2	1
Ik kan de organisatie van de toetsmomenten dusdanig regelen dat ik zelf de toetsafname kan uitvoeren.		1		3
Ik creëer extra leer- en oefenmomenten voor leerlingen met dyslexie		2	1	1
Ik bied waar mogelijk toetsen aan met een voorgelezen versie (bijv. begrijpend lezen).		2		2
Ik geef leerlingen met dyslexie extra tijd voor toetsen.				4
Indien een leerling er baat bij heeft dat een toets vergroot is, zorg ik ervoor dat deze aanwezig is.				4
Ik markeer in een werk (bijv. bij wereldoriëntatie) van een leerling met dyslexie geen spellingsfouten.	1	3		
Ik laat leerlingen met dyslexie spellingstoetsen maken of op de computer.		4		
Ik maak regelmatig analyses bij spelling- en leestoetsen en stem mijn handelen daarop af.		1	1	2

Samenwerking met collega's

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik overleg met mijn (duo/parallel) collega en wissel ideeën uit met de bedoeling het taalonderwijs binnen onze school steeds verder te ontwikkelen.			2	2
Ik bied mijn collega's mogelijkheden om mijn les te bezoeken tijdens een taal-, spelling of leesles sta daarbij open voor feedback.		1	2	1
Ik ben in staat om te reflecteren en indien nodig hulp in te roepen bij de IB'er.			1	3

Begeleiding

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik geef taalzwakke leerlingen voldoende zelfvertrouwen.			1	3
Ik laat leerlingen waar mogelijk werken met compenserende materialen bijv. Kurz Weil, vergrote teksten, enz.		2	2	
Door mijn organisatie in de groep kan ik voldoende mogelijkheden gedurende de dag creëren om ongestoord een kleine groep of individuele leerlingen te begeleiden.			3	1
Ik ben in staat tot instructie in de kleine groep met leerlingen die leesproblemen hebben.			1	3
Ik ben in staat tot instructie in de kleine groep met leerlingen met spellingproblemen.			2	2
Ik zorg ervoor dat kinderen met een dyslexieverklaring een voor te lezen tekst hebben voorbereid of overleg met hen hierover.		3	1	
Ik zorg dat kinderen met dyslexieverklaring voor een begrijpend lezen-les de tekst al (eventueel met een maatje) hebben gelezen.		1	3	
Ik heb een aantal vaste momenten in de week waarin ik extra begeleiding geef aan taalzwakke leerlingen.		2	1	1
Ik zorg ervoor dat risicoleerlingen succeservaringen opdoen.		1	2	1
Ik verminder voor een leerling met ernstige dyslexie het aantal pagina's dat hij moet maken bij stelwerk en werkstukken.		3	1	
Ik zet in mijn klas ICT-programma's (zoals Kurz Weil, daisy-speler) in ter ondersteuning van de ontwikkeling van mijn lesprogramma.	1	2	1	
Ik zorg ervoor dat leerlingen met dyslexie geen uitzonderingspositie innemen.		2	1	1
Ik geef de extra begeleiding zo veel mogelijk in aansluiting op de activiteiten die door de hele groep worden uitgevoerd.		1	2	1
Ik neem bij stagnatie van het leerproces contact op met een leesspecialist.		3	1	

Overdracht

	onbekend	start-niveau	proces van verandering	ervaren
Ik weet welke gegevens ik volgens het protocol nodig heb voor de leerlingoverdracht.	2	1	1	
Ik zorg voor afstemming tussen wat ik in de klas		1	1	2

doe en wat de leesspecialist (RT'er) doet.				
Ik leg voor alle leerlingen de vaardigheden vast in een eindevaluatie aan het eind van het schooljaar.	1			3
Ik heb voor alle leerlingen met een dyslexieverklaring een dyslexiekaart waarop specifieke handelingsadviezen zijn genoteerd.	2	2		
Ik maak voor leerlingen die extra begeleiding hebben gehad een leerlingrapport met daarin de toetsscores, een weergave van de leesmotivatie, de effecten van interventies en een advies voor het volgend schooljaar.	1	1	2	
Ik licht de leerlingdossiers mondeling toe in een overdrachtsgesprek met de nieuwe leerkracht.				4

Het aanbod

	nooit	soms	vaak	altijd
Ik heb de mogelijkheid om leerlingen met dyslexie voor alle taken extra tijd te geven.		1	1	2
Ik zorg ervoor dat een leerling met ernstige dyslexie de tekst krijgt voorgelezen. (eventueel met een maatje)		1	3	
Ik stimuleer het gebruik van de spellingcontrole op de computer.	1		1	2

De ouders

	nooit	soms	vaak	altijd
Ik houd de ouders van leerlingen met lees- en spellingproblemen regelmatig op de hoogte van de vorderingen van hun kind.		2	1	1
In overleg met de ouders wordt soms ook thuis gewerkt aan de lees- en spellingproblemen. Ik stel dan een programma samen.		4		
Ik heb met de ouders/verzorgers van leerlingen die ik extra begeleid regelmatig contact om de inhoud van de begeleiding en de effecten daarvan te bespreken.		4		